

Perspectief in Zuid-Limburg

Een gemeentelijke visie op de
transitie van het landelijk gebied

Samenvatting

Aanleiding

Recente ontwikkelingen in het stikstofdossier en (verwachte) effecten op het karakteristieke landschap en op ontwikkelingsmogelijkheden, zowel op het platteland als in de stad, geven aanleiding om ons als gemeenten te beraden op onze positie in de huidige discussie en met name op onze rol richting oplossingen.

Context en analyse

Het landschap vormt de herberg voor vele functies, van landbouw tot natuur, van biodiversiteit tot gezondheid en van cultuurhistorie tot recreatie en toerisme. In dit landschap landen belangrijke maatschappelijke opgaven als klimaatadaptatie, natuurinclusiviteit, voedselproductie en duurzaamheid. Daarnaast vormt het landschap de belangrijkste pijler, waarop onze toeristisch / recreatieve economie en ons vestigingsklimaat zijn gebouwd. Het blijkt niet gemakkelijk te zijn om gewenste transities op gang te brengen en te houden. Vraag is hoe we beschikbare middelen op de juiste plek kunnen laten landen en voor concrete oplossingen kunnen inzetten. Ieders inzet, in samenwerking, is daarbij nodig om doelen te bereiken.

Specifiek voor stikstof geldt dat hier sprake is van een bijzondere situatie. Zuid-Limburg is een vee-arme regio die rijk is aan natuurgebieden met hoge waarden, waarbij de stikstofdepositie voor meer dan de helft uit het buitenland komt.

Zoeken naar oplossingen

Eén oplossing lijkt niet te bestaan. We zullen het moeten zoeken in een combinatie van meerdere maatregelen, die we samen oppakken. Wij proberen praktisch toepasbare en integrale oplossingen te bieden. Praktijkvoorbeelden zijn voorhanden.

Status notitie en aanpak

Deze notitie is bedoeld om aan provincie Limburg ideeën aan te reiken over wat wèl mogelijk is. Daarbij vragen wij commitment voor onze oplossingsrichtingen en medewerking om in pilot-gebieden ervaring op te doen. Vervolgens kan de provincie, op basis van de oplossingsrichtingen en de resultaten uit de pilots, het provinciaal gebiedsprogramma verder invullen, onderbouwen en zodoende middelen aanvragen bij het Rijk om aan de slag te gaan

Leeswijzer

In de Inleiding (1) geven wij aan waarom wij als gemeenten deze notitie hebben opgesteld en wat de status ervan is. Vervolgens wordt in Context / analyse (2) de stikstofproblematiek in een breder kader geschetst en nader geanalyseerd. In het derde hoofdstuk wordt een groot aantal Oplossingsrichtingen (3) voorgesteld, geordend naar de drie landelijke doelen natuur (inclusief stikstof), water en klimaat en hun onderliggende opgaven. Daarbij worden tevens de aanvullende Limburgse doelen mee genomen. Om verdere aansluiting te zoeken op de landelijke aanpak geven wij een Reflectie op het advies van J. Remkes (4). Middelen (5) zijn nodig om aan de slag te kunnen gaan, waarna wij beschrijven hoe wij het willen aanpakken (6). Vervolgens geven wij aan wat wij vragen aan provincie Limburg (7). Tenslotte bevat de bijlage een Toelichting op de oplossingsrichtingen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding – Waarom komen wij als gemeenten met deze notitie?	6
1.2 Status notitie	8
1.2.1 Gemeentelijke rol	9
1.2.2 Invloed door gemeenten	9
1.2.3 Welk traject wordt gevolgd en waarom?	9
1.2.4 Traject Parkstad Limburg	10
1.2.5 Overleg met andere belanghebbenden	10
1.2.6 Betrokkenheid provincie Limburg	10
2. Context en analyse	11
2.1 Landschap in transitie	11
2.2 Stikstof in Zuid-Limburg	12
2.2.1 Depositie uit het buitenland	12
2.2.2 Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg	13
2.3.2 Veehouderij in Zuid-Limburg	13
2.3.1 Innovatie in rundveestallen Zuid-Limburg biedt slechts beperkte oplossing	13
3. Oplossingsrichtingen	14
3.1 Nadenken over oplossingsrichtingen	14
3.2 Oplossingsrichtingen per hoofddoel	16
3.2.1 Natuur	16
3.2.1.1 Algemeen	16
3.2.1.2 Stikstofreductie	16
3.2.1.3 Areaaluitbreiding	17
3.2.1.4 Instandhoudingsdoelen natuurkwaliteit	17
3.2.1.5 Hydrologische doelen	17
3.2.1.6 Groenblauwe dooradering	17
3.2.2 Water	18
3.2.2.1 Algemeen	18
3.2.2.2 Schoon oppervlakte- en grondwater	18
3.2.2.3 Goede toestand grondwaterlichamen	18
3.2.2.4 Goede zoetwaterbeschikbaarheid	18
3.2.3 Klimaat	18
3.2.3.1 Algemeen	18
3.2.3.2 Reductie van uitstoot broeikasgassen	18
3.2.3.3 Koolstofvastlegging	18
3.2.3.4 Klimaatadaptatie	18
3.3 Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel	19
3.3.1 Algemeen	19
3.3.2 Perspectief voor sectoren	19
3.3.3 Houdbare vergunningverlening	19
3.3.4 Leefbaarheid	19
3.3.5 Landschappelijke kwaliteit	19
4. Reflectie op advies Remkes	20
5. Middelen nodig	21
6. Hoe willen wij het aanpakken?	22
7. Wat vragen wij aan provincie Limburg?	23

Bijlage: toelichting oplossingsrichtingen	24
I. <u>Oplossingsrichtingen per hoofddoel</u>	24
I.I Natuur	24
I.I.I Natuur – Stikstofreductie	24
I.I.I.I Zorg voor een duidelijke en voldoende interessante opkoopregeling voor agrarische bedrijven	24
I.I.I.I.I Verminder uitstoot stikstof door stimulering extensivering agrarische bedrijven	25
I.I.I.I.II Stimuleer innovatie in stalsystemen	25
I.I.I.I.III Stimuleer andere methoden om stikstofuitstoot terug te dringen	25
I.I.I.I.IV Stimuleer kruidenrijk grasland	25
I.I.I.I.V Maak kunstmestvervanging door dierlijke mest mogelijk	25
I.I.I.I.VI Stimuleer behoud grasland, onder meer op hellingen	26
I.I.I.I.VII Stel gronden van overheden beschikbaar aan natuurinclusieve grondgebonden veehouderij	26
I.I.I.I.VIII Benader geïnteresseerden in natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw, agrarisch en particulier natuurbeheer	26
I.I.II Natuur – Areaaluitbreiding	26
I.I.II.I Stimuleer extensief grasland beheer	26
I.I.II.II Stimuleer omvorming van agrarische grond naar natuurgrond, ook onder particulieren	26
I.I.II.III Borg langjarig beheer middels langjarige vergoedingen, minimaal voor een generatie	27
I.I.II.IV Richt een (provinciale) grondbank in	27
I.I.III Natuur - Instandhoudingsdoelen natuurkwaliteit	28
I.I.III.I Vorm buffers van extensieve / natuurinclusieve landbouw rond Natura 2000 – gebieden en andere kwetsbare natuurgebieden	28
I.I.IV Natuur – Hydrologische doelen	28
I.I.IV.I Bekijk het belang van natuur breder dan vanuit stikstof, koppel dit aan waterdoelen	28
I.I.V Natuur – Groenblauwe dooradering	28
I.I.V.I Versterk het landschappelijk raamwerk en watersysteem	28
I.I.V.II Klimaatadaptatie: klimaatadaptatieve inrichting en beheer van het landschap	29
I.II Water	29
I.II.I Water – Algemeen	29
I.II.II Water - Schoon oppervlakte- en grondwater	29
I.II.II.I Realiseer extensieve stroken langs watergangen, gekoppeld aan KRW	30
I.II.II.II Voorkom erosie en wateroverlast door aanleg en beheer landschapselementen	30
I.II.II.III Voorkom lozingen vanuit riooloverstorten en andere bronnen, ook vanuit het buitenland, op oppervlaktewater	30
I.II.III Water - Goede toestand grondwaterlichamen	30
I.II.III.I Tref bovengrondse maatregelen die de instroom van nutriënten beperken	30
I.II.IV Water - Goede zoetwaterbeschikbaarheid	30
I.II.IV.I Integrale aanpak ‘Voldoende zoetwater’	30

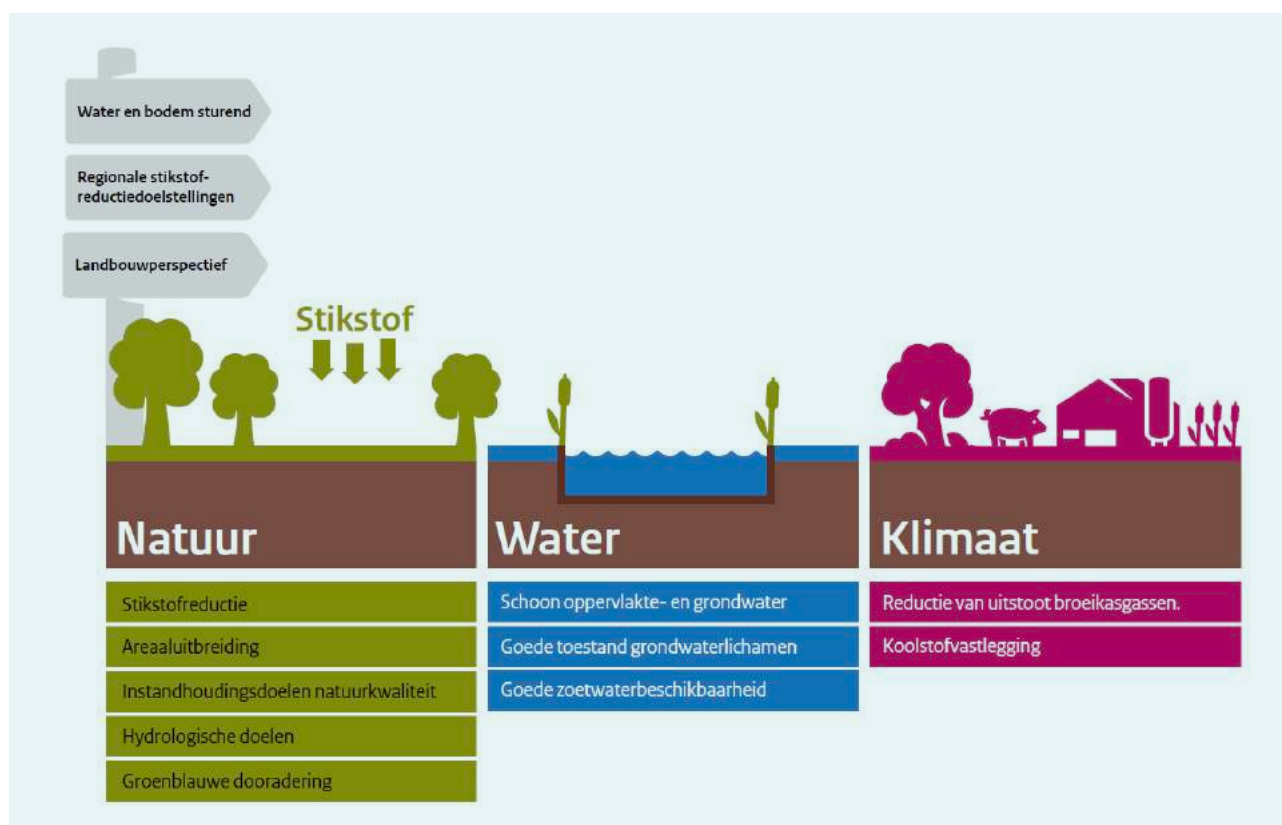
I.III	Klimaat	31
I.III.I	Klimaat – Algemeen	31
I.III.II	Klimaat – Reductie van uitstoot broeikasgassen	31
I.III.II.I	Integrale aanpak in landelijk gebied	31
I.III.III	Klimaat – Koolstofvastlegging	31
I.III.III.I	Stimuleer projecten waarbij de land- en tuinbouw koolstofdioxide (CO ₂) vastlegt en langdurig opslaat in de plant, het gewas en de bodem	31
I.III.III.II	Stimuleer kringlooplandbouw	32
I.III.III.III	Stimuleer alternatieve teelten en teeltmethoden	32
I.III.IV	Klimaat – Klimaatadaptatie	32
I.III.IV.I	Richt het landschap klimaatadaptatief in	32
II.	<u>Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel</u>	32
II.I	Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel – Algemeen	32
II.I.I	Probeer impactanalyses en provinciaal gebiedsprogramma te versnellen	32
II.I.II	Gebiedsontwikkeling is nodig in maatwerk	32
II.I.III	Zorg voor uitvoeringskracht in capaciteit en middelen	32
II.I.IV	Vergemakkelijk/versnel het proces van vergunningverlening met betrekking tot uitvoeringsprojecten	33
II.II	Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel – Perspectief voor sectoren	33
II.II.I	Algemeen	33
II.II.II	Grondgebonden veehouderij en vee in de wei	33
II.II.III	Transitie akkerbouw	33
II.II.IV	Geef duidelijkheid over huidige en toekomstige aankoopregelingen voor de landbouw	33
II.II.V	Geef duidelijkheid over reductie-opgaven voor alle sectoren	33
II.II.VI	Richt een stikstofloket in	34
II.II.VII	Maak concrete afspraken met België en Duitsland	34
II.II.VIII	Ruimtelijke ontwikkeling in plaats van alleen ruimtelijke ordening	34
II.II.IX	Richt een grondbank in	34
II.II.X	Stimuleer nieuwe verdienmodellen voor de landbouw	34
II.III	Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel – Houdbare vergunningverlening	34
II.III.I	Zorg voor consistent overheidsbeleid	34
II.IV	Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel – Leefbaarheid	35
II.IV.I	Neem sociale, maatschappelijke en landschappelijke impact mee bij impactanalyses	35
II.V	Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel – Landschappelijke kwaliteit	35
II.V.I	Streef naar diversiteit en meervoudig ruimtegebruik	35

1. Inleiding

1.1 Aanleiding – Waarom komen wij als gemeenten met deze notitie?

In het langlopende stikstofdossier is met het uitbrengen van de Kamerbrief¹ en de startnotitie van het Nationaal Programma Landelijk Gebied², d.d. 10 juni jl., vanuit de Ministeries van LNV, I&W en BZK, een nieuwe fase ingetreden. In deze startnotitie staan drie doelen centraal, met daaronder tien opgaven, zoals weergegeven in onderstaande figuur.

Het advies van bemiddelaar J. Remkes⁴ lijkt partijen met uiteenlopende belangen opnieuw in gesprek te brengen en oplossingsrichtingen te bieden. Tegelijk zien we dat de recente uitspraak van de Raad van State⁵ nadere bestudering vraagt naar de gevolgen op lokaal niveau. Verder geven de op 25 november jl. vanuit het Ministerie van LNV gepubliceerde stukken⁶, aanleiding om te komen tot een nadere analyse.

Hoewel de overheid heeft aangegeven te zoeken naar perspectieven voor agrarische ondernemers³, is dit vanuit de agrarische sector duidelijk anders beleefd. Er is maatschappelijke onrust ontstaan over de toekomst van onder meer de agrarische sector, wat reeds heeft geleid tot de nodige politieke verwikkelingen.

Als lokale overheid hebben wij (nog) geen directe rol in de huidige stikstofbeleidsdiscussie. Echter, zij gaat onze ondernemers en ons landschap wel direct raken. Tevens heeft deze discussie directe invloed op ontwikkelingsmogelijkheden met betrekking tot woningbouw en andere ruimtelijke ontwikkelingen. Wij voelen de noodzaak om vanuit korte lijnen naar lokale bedrijven, grondeigenaren en bewoners hier een rol in te nemen.

¹ Kamerbrief bij Startnotitie NPLG, 10 juni 2022

² Startnotitie NPLG, 10 juni 2022

³ Kamerbrief perspectieven voor agrarische ondernemers, 10 juni 2022

⁴ Advies J. Remkes: Wat wel kan, 5 oktober 2022

⁵ Uitspraak Raad van State in de zaak 'Porthos', inzake het schrappen van de bouwvrijstelling, 2 november 2022

⁶ Berichten Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 25 november 2022

Voor wat betreft landbouw gaat het daarbij niet zozeer om de landbouw (en particuliere grondeigenaren) an sich, maar meer om de landbouw en particulieren als beheerders van het landschap en om het landschap als geheel. Het landschap vormt nu de basis van een aantrekkelijke woon-, leef- en werkomgeving en dit willen wij graag zo houden.

Belangrijk is om (in pilots nader) te bepalen en uit te dragen welke positie wij als gemeenten willen bekleden in de discussie omtrent stikstof en transitie landschap.

Enerzijds doen wij dit vanuit bestaande structuren, zoals Middengebied – programmatisch landbouw en landschap, maar anderzijds overstijgt het onderwerp ook de ordeningslogica van deze structuren. Het landschap houdt immers niet op bij de grens van samenwerkingsverbanden en overlegstructuren. Beekdaelen wil hierbij graag als verbinder fungeren tussen Parkstad Limburg, Westelijke Mijnstreek en het Heuvelland / Middengebied. Vaals kan gezien haar geografische ligging (als Drielanden-gemeente) en reeds opgebouwde grensoverschrijdende contacten deze verbindingfunctie met Duitsland en België bekleden.

Daarbij denken wij dat de discussie breder getrokken moet worden: het gaat niet alleen om stikstof en het gaat niet alleen om landbouw. Het gaat om de toekomst van zowel het landelijk gebied als de stad, waarbij in het landelijk gebied vele opgaven, van stikstof tot landbouw, van water (zowel kwaliteit als kwantiteit) tot natuur, van toerisme tot energietransitie etc. samenkomen. Het is belangrijk dat deze opgaven in integrale samenhang worden bekeken.

Deze visie komt overeen met de visie van het College van Rijksadviseurs⁷, dat J. Remkes heeft geadviseerd tijdens het traject om te komen tot zijn advies, inzake de ontstane impasse. Aanvullend op de opgaven in het landelijk gebied is de koppeling tussen het landelijk gebied en de stedelijke gebieden van belang. Ontwikkelingsmogelijkheden van stedelijke gebieden, b.v. woningbouw, worden deels bepaald door wat in het landelijk gebied gebeurt en vice versa.

Een schot voor de boeg

Door integrale samenwerking tussen partijen, afstemming van doelen en koppeling van middelen zouden ontwikkelingen mogelijk moeten blijven. Dit echter zonder afbreuk te doen aan bestaande (natuur)waarden en sterker nog: met inzet op versterking van deze waarden. Een daartoe benodigde transitie vergt een open vizier en inzet van partijen en uiteraard ook middelen.

Vanuit gemeenten op landelijk niveau⁸ (VNG ledenbrief stikstof d.d. 21-07-2022) wordt gepleit voor een totaal perspectief voor het landelijk gebied, met een rol voor gemeenten in gebiedsprocessen, vanuit een integrale visie en gebiedskennis. Ook dit sluit aan op ons streven om nu een beeld en visie te vormen.

Voor de transitie van het landelijk gebied komt onder meer vanuit de water- en stikstofinvalshoek veel geld beschikbaar. Het is echter de vraag waar dit gaat landen en hoe hier vanuit het landelijk gebied aanspraak op gemaakt kan worden.

⁷ Visies College van Rijksadviseurs t.b.v. advies J. Remkes, 6 september 2022

⁸ VNG ledenbrief stikstof, 21 juli 2022

In de startnotitie NPLG zijn de doelen voor natuur, water en klimaat, de keuzes voor ‘water en bodem sturend’ en voor stikstof en de kaders voor de gebiedsprogramma’s indicatief beschreven. Het Ontwikkeldocument⁹ vult dit verder aan. Provincie Limburg geeft in haar brief van GS aan Minister van der Wal¹⁰, in reactie op de startnotitie van het Rijk, terecht aan dat het belangrijk is dat de balans tussen draagkracht van natuur, bodem en water enerzijds en economisch en maatschappelijk gebruik ervan anderzijds, hersteld wordt. Wij zijn het eens met GS dat deze balans alle betrokken sectoren raakt, niet alleen de landbouw. Deze gedachtegang sluit ook aan op het fundament van de Omgevingswet, waarbij ruimtegebruik moet worden benaderd vanuit een samenhang der sectoren.

De daarvoor noodzakelijke transitie in het landelijk gebied moet gebaseerd zijn op een strategische visie op de functies die landbouw en natuur – in samenhang met alle andere sectoren – vervullen. Dit voor een gezonde toekomst van dat landelijk gebied. Een visie die wordt vertaald naar een aanpak per gebied, waarin leefbaarheid een belangrijk thema is.

Een aantal aanbevelingen uit de brief van GS komt dan ook terug in deze notitie. Natuurherstel en landbouwtransitie zullen hand in hand moeten gaan, waarbij tempo gemaakt moet worden, wat echter alleen kan als partijen in dialoog blijven. Dit analoog aan de reactie van provincie Limburg begin oktober op het advies van J. Remkes.¹¹

Vanuit NOVI / NOVEX Panorama Zuid-Limburg¹² wordt op hoger abstractieniveau gewerkt aan een strategische toekomstvisie voor Zuid-Limburg in het geheel. Deze zal zeker bruikbare handvatten opleveren om voorgenoemde strategische visie in te vullen. Hier kunnen wij echter niet op wachten, maar willen wij wel op anticiperen.

1.2 Status notitie

Deze notitie is geen poging om de problematiek in al zijn breedte te schetsen of om het werk van het Kabinet of J. Remkes over te doen. Het stikstofdossier is daartoe te complex en ontwikkelingen volgen elkaar snel op. In zoverre is de notitie nooit gereed.

Toch willen wij met deze notitie in december 2022 een moment markeren, door op een rij te zetten waar het over gaat en een reële vertaalslag te maken naar (de situatie in) Zuid-Limburg. Dit op basis van de informatie die nu voorhanden is. Deze notitie vanuit gemeenten dient als input voor het regionale gebiedsproces stikstof / transitie landelijk gebied in Zuid-Limburg.

Ons inziens kan zij een belangrijke bouwsteen vormen voor de provinciale propositie richting het Rijk, te verwoorden in het provinciale gebiedsprogramma dat in juli 2023 gereed dient te zijn. In haar nieuwsberichten van 25 november 2022 geeft het Kabinet aan er waarde aan te hechten om de vervolgstappen in kader van het Nationaal Programma Landelijk gebied, te zetten in nauwe samenwerking met de provincies, waterschappen, gemeenten, sectoren en ondernemers en burgers in de gebieden.

De provincies hebben hierbij als gebiedsautoriteit een belangrijke rol en dienen op 1 juli 2023 een eerste toetsbare versie van het NPLG op te leveren. Het ministerie benadrukt dat dit een iteratief proces is en het dan nog niet volledig af hoeft te zijn. Voor de versie van juli 2023 ligt het accent enerzijds op het doorgronden van de opgaven in het gebied en het maken van een aantal grote strategische keuzes. En anderzijds op het selecteren van concrete maatregelen voor concrete locaties voor de meest urgente doelen, zoals in beekdalen, veenweiden en rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden.

⁹ Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied van Ministerie van LNV, 25 november 2022

¹⁰ Mededeling gedeputeerde G. Gabriëls aan PS inzake brief aan Minister Natuur en Stikstof, 13 juli 2022

¹¹ Reactie provincie Limburg op advies Remkes, 5 oktober 2022

¹² In het project Panorama Zuid-Limburg werken provincie Limburg, het Rijk, Stadsregio Parkstad Limburg en diverse gemeenten samen aan een nieuw toekomstbeeld voor Zuid-Limburg in 2050.

Deze notitie is opgesteld vooruitlopend op het regionale gebiedsproces in Zuid-Limburg. Middels deze notitie willen wij een versnelling geven aan dit proces, in aanvulling op het streven vanuit provincie Limburg om medio december 2022 te starten met het inhoudelijke proces, op basis van de doelen en opgaven die voor liggen¹³.

1.2.1 Gemeentelijke rol

De samenwerkende gemeenten pretenderen niet alle inhoudelijke oplossingen voorhanden te hebben, maar willen wel zaken bespreekbaar maken en mee zoeken naar oplossingsrichtingen om te komen tot een samenhangende agenda en meerjarige programmering hiervan. In eerste instantie is provincie Limburg aan zet bij het oppakken van de overkoepelende uitdagingen, zoals benoemd in de Startnotitie NPLG, welke rol is door gedelegeerd vanuit het Rijk naar de provincies. Deze actie kunnen en willen wij als gemeenten niet van provincie Limburg overnemen.

Een groot aantal oplossingsrichtingen en maatregelen in deze notitie is voorzien bij andere partijen dan bij gemeenten. Wellicht lijkt dit vreemd, vanuit de gedachte dat juist gemeenten het initiatief hebben genomen om te komen tot deze notitie. Echter: wanneer we kijken naar de opgaven en posities die partijen als provincie Limburg, Waterschap Limburg en de landbouw hebben, is het logisch dat juist zij een voorname rol spelen. Als gemeenten kunnen wij stimuleren en faciliteren, maar is medewerking van alle typen grondeigenaren nodig. Gemeenten kunnen hierbij een belangrijke rol als lokale verbinder innemen.

1.2.2 Invloed door gemeenten

De vraag kan gesteld worden welke rol dan over blijft voor de gemeenten. Het is belangrijk dat gemeenten een duidelijk beleid en visie vormen ten aanzien van natuur en landschap en partijen die hierin een cruciale rol spelen, zoals de landbouw. Er zijn zeker verschillen in beleid tussen gemeenten, echter de waarde van het landschap en een aantrekkelijke woon-, leef- en werkomgeving worden breed onderkend. Het gemeentelijk beleid zal enerzijds regulerend zijn, om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen, anderzijds moet het ook voldoende stimulerend zijn, om nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken.

De vraag is reeds gesteld of het zin heeft dat wij als gemeenten maatregelen voorstellen. Immers, hoezeer partijen in het landelijk gebied hun best ook zullen doen; nu reeds weten wij dat de Kritische Depositie Waarden in een aantal gebieden in Zuid-Limburg niet bereikt zullen worden. Dit vanwege de instroom van stikstof vanuit het buitenland. Wij sluiten dan ook niet de ogen voor het feit dat ook het buitenland een grote reductieopgave heeft, zowel België als Duitsland.

Evenmin willen wij uitvlakken dat sectoren als industrie en verkeer eveneens een flinke opgave hebben. Integendeel: wij roepen provincie Limburg en het Rijk op om ook in deze richtingen stappen te zetten. Echter als gemeenten hebben wij hier verder geen directe invloed op. Daarom gaan wij hier in deze notitie verder niet op in.

1.2.3 Welk traject wordt gevolgd en waarom?

De gemeente Beekdaelen heeft het initiatief genomen om de problematiek op de agenda te zetten. Daarin zijn snel medestanders gevonden in Gulpen-Wittert en Eijsden-Margraten. Vervolgens is ook gemeente Vaals aangehaakt. Voor de gedachtenlijn, zoals verwoord in deze notitie, is echter breder draagvlak gezocht en gevonden, zowel in het Middengebied als ook daar buiten.

Het feit dat de natuur in slechte staat is, legt ook beperkingen op aan de opgaven waar de steden voor staan. Functies in de steden die regionaal, dus ook voor het landelijke Middengebied, van belang zijn lopen nu tegen beperkingen of vertragingen op. Gedacht kan worden aan onderwijscampussen, bedrijvigheid (werkgelegenheid), wegen etc. Ook grote opgaven voor de steden op het gebied van woningbouw (bijvoorbeeld in Maastricht) en energietransitie zijn hiermee vervlochten. In de uitvoering, via het provinciale gebiedsproces, dient bekeken te worden welke fasering kan plaatsvinden, om ook de ontwikkel-impasse in de steden op te lossen, waar ook het landelijk gebied profijt van heeft.

¹³ Bron: brief provincie Limburg aan Limburgse gemeenten, 27 oktober 2022

Ongeacht het feit of de invalshoek, om de stikstofproblematiek onder de loep te nemen, vanuit de steden anders is dan vanuit het landelijk gebied, moeten de oplossingen deels wel op hetzelfde vlak gezocht worden. Het gaat om dezelfde stikstof en om hetzelfde gebied: Zuid-Limburg. In de financiering van maatregelen dient bekeken te worden welke partijen waar baat bij hebben. Het platteland heeft de stad nodig en de stad heeft het platteland nodig.

1.2.4 Traject Parkstad Limburg

Ook vanuit Stadsregio Parkstad Limburg wordt nagedacht over de transitie van het landelijk gebied. Hier is reeds besloten om voor de gemeenten Voerendaal, Simpelveld en Beekdaalen een aantal pilot-gebieden onder de loep te nemen. Daarbij is ook vanuit het stedelijk gebied van Parkstad stikstof een actueel thema (bijvoorbeeld randweg Abdissenbosch Landgraaf, Oostflank Brunssum en ontwikkelingsmogelijkheden Heerlen).

1.2.5 Overleg met andere belanghebbenden

Hoewel dit een notitie vanuit gemeenten betreft vonden wij het belangrijk om aan de voorkant te sonderen in hoeverre onze ideeën stroken met de ideeën van andere actoren in het landelijk gebied. Daartoe heeft oriënterend ambtelijke afstemming plaatsgevonden met partijen in de Plattelandscoalitie¹⁴.

1.2.6 Betrokkenheid provincie Limburg

Deze notitie is op 9 december 2022 aangeboden aan Gedeputeerde Staten van Limburg en wordt ingebracht in het provinciale NPLG-gebiedsproces voor Zuid-Limburg.

¹⁴ Toelichting Plattelandscoalitie in Limburgs Aanvalsplan stikstof, pag. 51, provincie Limburg, februari 2022

2. Context en analyse

2.1 Landschap in transitie

Het landelijk gebied in Zuid-Limburg fungeert onder andere als groene long¹⁵ en uitloop- en recreatiegebied van de omringende stedelijke gebieden. In het landelijk gebied landen belangrijke maatschappelijke opgaven en thema's als waterberging, klimaatadaptatie, drinkwaterwinning, natuurinclusiviteit, biodiversiteit, gezondheid, voedselproductie, recreatie en toerisme, koolstofvastlegging, duurzaamheid, energievoorziening etc. De diverse opgaven en thema's oefenen op een bepaalde manier druk uit op het landschap. De kunst is hierbij om enerzijds functies met elkaar te combineren en anderzijds ook om te zorgen dat zij elkaar niet verdrücken. Duidelijk is dat het landschap in Zuid-Limburg een belangrijke woon-, leef- en werkomgeving vormt.

Specifiek voor wat betreft de Zuid-Limburgse vrijetijdseconomie (€ 2,2 miljard aan bestedingen per jaar¹⁶), kan gesteld worden dat het landschap de belangrijkste kurk is waarop deze economie drijft.

Het unieke en karakteristieke landschap vormt daarmee de herberg van vele functies¹⁷, die idealiter in harmonie naast elkaar bestaan. Participatie van inwoners, ondernemers en andere belanghebbenden is daarbij een belangrijke sleutel tot succes.

Vele inspanningen (NOVI, Middengebied etc.) ten spijt moeten wij evenwel constateren dat het niet gemakkelijk is om gewenste transitie op gang te brengen en te houden.

Wat hierbij niet helpt is dat er geen sluitend overzicht beschikbaar is van en te weinig afstemming plaatsvindt tussen de diverse programma's, programmalijnen, actielijnen, projecten en overleggroepen etc. ten aanzien van het landelijk gebied.

Deze problematiek is mede aanleiding geweest voor het onderzoek naar het 'bestuurlijk ecosysteem' van Zuid-Limburg¹⁸, waarvan de bevindingen in 2023 verwacht worden.

In theorie zijn voor transitie (water, klimaatadaptatie, stikstof, natuur) vele middelen (zoals Regiodeal nieuwe tranche) beschikbaar.

¹⁵ Van groen hart tot groene long, Strategisch Actieplan Middengebied Zuid-Limburg, L. Soete, februari 2019

¹⁶ Bronnen: 'Bestemming Zuid-Limburg 2030, Visie Vrijetijdseconomie, Bureau BUITEN, Firestarter, DONA Stedenbouw, 6 december 2019' en 'Toeristische Trendrapportage Limburg 2016-2017, ZKA Leisure Consultants'

¹⁷ In lijn met RLI advies Verbindend Landschap, november 2016

¹⁸ Berenschot: toelichting onderzoek naar succesvol regionaal bestuur

Het is echter de kunst om deze op de juiste plek te laten landen en om deze voor concrete oplossingen te kunnen inzetten. Met Parkstad Limburg is reeds gesproken over het (deels) samen op trekken in deze.

Een belemmerende factor is dat op bepaalde thema's een zekere polarisatie optreedt. Waar het in complexe dossiers noodzakelijk is om partijen vanuit diverse invalshoeken 'binnenboord' te houden, wil het überhaupt mogelijk zijn om tegenstelde belangen te verenigen of op zijn minst, bij elkaar te brengen, is zeker bij de recente ontwikkelingen op het stikstofdossier te merken dat standpunten verhard en sectoren als landbouw en natuur verder uit elkaar lijken te drijven. Deze beweging is contraproductief voor hetgeen we in Zuid-Limburg willen bereiken:

In Zuid-Limburg willen wij behoud en waar mogelijk versterking van een aantrekkelijk gebied bereiken, waar natuur en cultuurhistorische waarden worden gekoesterd, waar ondernemers hun boterham kunnen verdienen en waar het goed wonen, leven, werken en recreëren is. Om dit te kunnen bereiken is ieders inzet nodig en is het belangrijk om te zoeken naar overeenkomsten in plaats van naar verschillen.

2.2 Stikstof in Zuid-Limburg

Specifiek voor stikstof¹⁹ geldt dat wij in Zuid-Limburg te maken hebben met een bijzondere situatie:

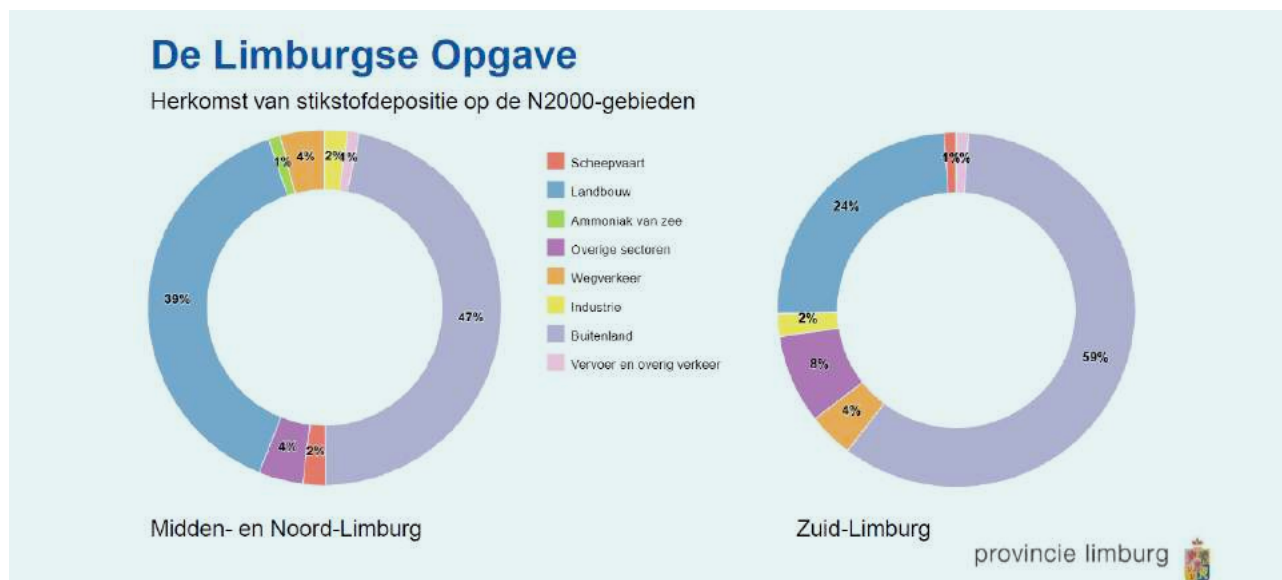
- Een groot deel van de stikstofdepositie komt uit het buitenland;
- In Zuid-Limburg bevinden zich veel Natura 2000 – gebieden, op een relatief korte afstand van elkaar;
- Intensieve veehouderij komt in Zuid-Limburg nauwelijks voor, echter de problematiek speelt zeer zeker.

Op deze punten wordt achtereenvolgens kort in gegaan.

2.2.1 Depositie uit het buitenland

De stikstofdepositie in Zuid-Limburg is voor meer dan de helft (59%) afkomstig uit België en Duitsland. De landbouw heeft met 24% eveneens een belangrijk aandeel en de nu voorgestelde reductie te bereiken vanuit de landbouw, zal significante gevolgen hebben voor de landbouw en het landschap. Echter dit zal niet leiden tot het bereiken van de gestelde Kritische Depositie Waardes (KDW).

Hoewel nog discussie bestaat over de te hanteren rekenmodellen, acht het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) overigens de waarden voor Zuid-Limburg in het algemeen gemakkelijker haalbaar dan in Noord- en Midden-Limburg²⁰.

¹⁹ In het Limburg Stikstof Dashboard is een toelichting opgenomen over wat stikstof is welke problematiek speelt rondom stikstof

²⁰ Memo RIVM: Toelichting bij richtinggevende emissiereductiedoelstellingen per gebied, 9 juni 2022. Gebieden in Zuid-Limburg zijn hierbij op pag. 22 weer gegeven

Om echt slagen te kunnen maken dienen zaken in groter, Euregionaal verband, te worden bekeken. Hierbij zal dan tevens de depositie vanuit Nederland richting het buitenland aan bod komen. In de provincie Zeeland doet zich overigens een gedeeltelijk vergelijkbare situatie voor; hier is 62% van de depositie afkomstig uit het buitenland.

2.2.2 Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg

In Zuid-Limburg zijn diverse Natura 2000 – gebieden gelegen, op relatief korte afstand van elkaar.

In de startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied, d.d. 10 juni 2022, heeft het Rijk Richting-gevende emissiereductie-doelstellingen per gebied op kaart aangegeven.

Net als in andere regio's heeft deze kaart ook in Zuid-Limburg voor veel onrust gezorgd, omdat de emissiereductiedoelstellingen vergaande gevolgen lijken te hebben, hoewel een nadere uitwerking op gebiedsniveau nog moet plaatsvinden.

Naar aanleiding van het advies van J. Remkes heeft het Kabinet aangegeven dat deze kaart van tafel is en wordt vervangen door minder gedetailleerde kaarten met zoneringen.

2.2.3 Veehouderij in Zuid-Limburg

In Zuid-Limburg komt, zeker in vergelijking met andere regio's, weinig intensieve veehouderij voor. Ook de (melk)rundveehouderij is in bepaalde regio's reeds nagenoeg verdwenen, zoals bijvoorbeeld in bepaalde delen van de gemeenten Beekdaalen en Meerssen. Het effect hiervan is duidelijk zichtbaar in het landschap.

In de periode 2000 – 2021 is het aantal melkveebedrijven in Zuid-Limburg met 58% gedaald, tegen 48% landelijk. Het aantal melkkoeien is in deze periode landelijk 4,5% gestegen, in Zuid-Limburg 11% gedaald.

In Zuid-Limburg bestond in 2021 38% van de agrarische cultuurgrond uit grasland, tegen landelijk 54%. Voor Zuid-Limburg betekent dit een daling van 11% ten opzichte van het jaar 2000²¹. Stikstofdepositie gaat echter niet alleen over emissie uit stallen en beweiding, maar ook over bemesting (zowel organische mest als kunstmest), die plaatsvindt binnen zowel veehouderij als akkerbouw. Het stikstofprobleem is aldus niet exclusief gekoppeld aan de veehouderij, maar ook aan de akkerbouw. Indien veehouderij wordt afgebouwd, zal een groot deel van het areaal worden overgenomen door akkerbouw, wat nog geen oplossing betekent voor het stikstofprobleem. De huidige onzekerheid over uitwerking van het stikstofbeleid zorgt bij veel agrarische bedrijven voor een afwachterende houding; bedrijfsontwikkelingen staan stil en investeringen en innovatie vinden niet plaats.

2.2.3.1 Innovatie in rundveestallen Zuid-Limburg biedt slechts beperkte oplossing

Van de 24% stikstofdepositie afkomstig uit landbouw is ca. 50% afkomstig van mestaanwending, ruim 20% afkomstig uit rundveestallen en het overige deel voornamelijk vanuit stallen voor met name varkens en pluimvee (met name vanuit Midden- en Noord-Limburg).

Wanneer wordt gekeken naar de depositie vanuit rundveestallen betreft dit nog geen 5% (20% van 24%) van de totale stikstofdepositie, op Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg²².

Innovaties met betrekking tot stalsystemen in de belangrijkste veehouderijsector in Zuid-Limburg, te weten grondgebonden rundveehouderij, zijn weliswaar nuttig, echter zetten weinig zoden aan de dijk voor wat betreft een oplossing voor de stikstofproblematiek. De Kritische Depositie Waarden staan ter discussie, zie het advies van J. Remkes.

Wetenschappers hebben onderzocht in welke gebieden in Nederland een vermindering van stikstofuitstoot het meest effectief is²³. De concentratie bevindt zich hier met name in de Gelderse Vallei. Voor Zuid-Limburg betreft dit (in veel mindere mate) met name het gebied ten Zuiden van het Geuldal.

21 Bron: CBS Statline

22 Bron: Aerius Monitor RIVM

23 Universiteit Leiden, Centrum voor Milieuwetenschappen, J.W. Erismann en T. Brouwer, 2021

3. Oplossings-richtingen

3.1 Nadenken over oplossingsrichtingen

Bij het bepalen van oplossingen is het belangrijk om te weten wat de exacte opgaven zijn en waar we nu staan. Vanuit provincie Limburg wordt op dit moment gewerkt aan het in beeld brengen van de huidige situatie ten aanzien van onder meer stikstof en water. Hoewel de huidige ‘foto’ nog niet beschikbaar is, willen wij als gemeenten alvast nadenken over oplossingsrichtingen. Daarbij willen wij voorop stellen dat de oplossing om uit de stikstofimpasse te komen, niet bestaat en zeker niet op gemeentelijk niveau.

Juist vanwege de complexiteit zullen partijen gezamenlijk moeten zoeken naar een combinatie van oplossingsrichtingen en maatregelen. Zoals vermeld kijken we daarbij breder dan naar stikstof alleen. Juist (de combinatie van) maatregelen die bijdragen aan natuur (met als onderliggend doel de stikstofopgave), water en klimaat zijn in onze ogen het meest zinvol en kansrijk. Daarbij stellen wij dat partijen het samen zullen moeten doen; als we oplossingen zoeken in het landelijk gebied hebben ook diverse partijen hierin een verantwoordelijkheid.

De vraag is welke mogelijkheden ontstaan via de provinciale gebiedsprogramma's, via instrumenten als het uitdaagrecht²⁴ en via een versnelling van de transitie in de landbouw richting een natuurinclusieve landbouw.

Het spreekt voor zich dat de agrarische sector, als grootste grondgebruiker een cruciale speler is. Echter, ook partijen als Waterschap Limburg, Waterleiding Maatschappij Limburg en Terrein Beherende Organisaties (Stichting het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer en Vereniging Natuurmonumenten) kunnen en moeten een belangrijke bijdrage leveren.

Uiteraard erkennen wij ook onze eigen rol, als gemeenten. Weliswaar is onze grondpositie over het algemeen gering ten opzichte van voornoemde partijen, vanuit onze verantwoordelijkheid om te zorgen voor een prettig woon-, leef- en werkklimaat voor onze inwoners en ondernemers willen ook wij een rol vervullen.

In dit hoofdstuk geven wij oplossingsrichtingen. Deze zijn in de bijlage nader uitgewerkt. Wie oplossingen en maatregelen zou moeten financieren dient per oplossingsrichting nader te worden bekeken. Enerzijds mikken wij daarbij op bestaande programma's en instrumenten, bijvoorbeeld op het gebied van hoogwater en veiligheid, agrarisch natuur- en landchapsbeheer (ANLb)²⁵, en natuurinclusieve landbouw. Anderzijds hopen wij middels opname van onze ideeën in het provinciale gebiedsprogramma Rijksmiddelen voor Limburg beschikbaar te krijgen.

Natuurinclusiviteit is niet alleen ‘voorbehouden’ aan de landbouw.

‘Rekening houden met de natuur in alles wat je doet, van woningbouw en infrastructuur tot landbouw, energie en recreatie. Dat is de basis van natuurinclusiviteit. En dat is geen optie, maar dringende noodzaak. Anders betalen wijzelf én toekomstige generaties de rekening, economisch en qua gezondheid en welzijn. En het kán, als we het samen doen. Dat is de kern van de Agenda Natuurinclusief, die op 17 juni werd gepresenteerd.’²⁶

²⁴ Met het Uitdaagrecht kunnen bewoners en maatschappelijke organisaties taken van overheden overnemen, als zij denken die slimmer, beter, goedkoper of met meer maatschappelijk draagvlak te kunnen uitvoeren. Het Uitdaagrecht is onder meer opgenomen in (de oplegbrief bij) het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Bron: Binnenlands bestuur

²⁵ Nieuwsbericht provincie Limburg: middelen voor ANLb, 24 november 2022

²⁶ Provincie Limburg: toelichting op Agenda Natuurinclusief, 17 juni 2022, opgesteld door IPO, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschappen NL en het ministerie van LNV, in samenwerking met maatschappelijke organisaties en bedrijven

Als gemeenten willen wij ideeën aandragen die praktisch toepasbaar zijn voor Zuid-Limburg. Praktijkvoorbeelden, bijvoorbeeld uit uit Gulpen-Wittem²⁷, zijn voorhanden.

Vaak gaat het om de combinatie van thema's / doelen, partijen en middelen. Hiermee streven wij naar een multiplier op:

- Proces: zaken op elkaar afstemmen
- Inhoud: meer doelen tegelijkertijd
- Middelen: geld organiseren

Ideeën vanuit de agrarische sector zullen worden geïnventariseerd²⁸ in de komende periode. Waar mogelijk worden deze ideeën meegenomen bij de uitwerking en implementatie van maatregelen binnen het provinciaal gebiedsprogramma.

Gezien de integrale²⁹ en brede insteek zijn de voorgestelde maatregelen zeker niet voor honderd procent op stikstof geënt, aangezien wij de stikstofproblematiek niet los zien van andere opgaven die (zullen moeten) landen in het landelijk gebied. Denk hierbij aan opgaven op het gebied van water, biodiversiteit en klimaatadaptatie. In de door ons voorgestelde integrale aanpak kijken we naar gebieden als geheel, waarin diverse thema's en doelen een plek krijgen. De ene keer zal dit meer gericht zijn op natuur of stikstof, de andere keer meer op water of op klimaat. In deelgebieden zullen straks belangen worden afgewogen. Om te spreken in termen als de titel van de 'Commissie Remkes' uit juni 2020³⁰: Niet alles kan overal.

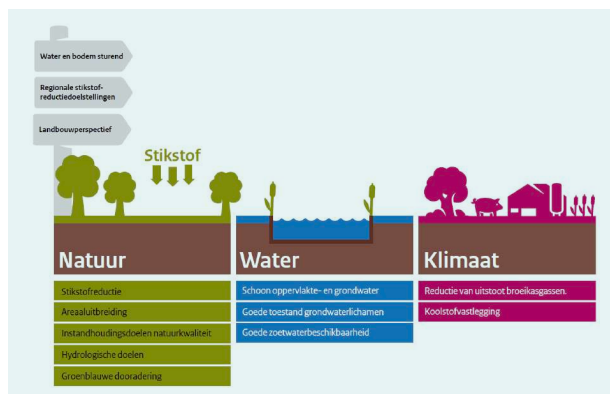
In de combinatie van mogelijkheden kijken wij onder andere naar de combinatie van het stikstofdossier, de plannen rond natuurherstel, het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water.

Focus op landelijk gebied en landbouw

In deze notitie concluderen wij voornamelijk dat we oplossingen moeten zoeken in het landelijk gebied, grotendeels op agrarische gronden. Dit simpelweg omdat in Zuid-Limburg relatief weinig industrie aanwezig is (wel grote industriële stikstofoxidebronnen in Sittard-Geleen en Maastricht) en het overgrote deel van de depositie vanuit het buitenland komt. Op industrie en buitenland hebben wij als gemeenten weinig directe invloed. Evenwel zal hiernaar gekeken moeten worden, evenals naar oplossingsrichtingen als circulair bouwen. Dit geven we mee als 'huiswerk' aan provincie en Rijk.

Wat ons dan resteert is om te kijken naar oplossingen die rond natuurgebieden en voornamelijk door agrarische bedrijven kunnen worden genomen.

Om maximaal aansluiting te zoeken bij de agenda op Rijksniveau en uit oogpunt van overzichtelijkheid, hebben wij onze ideeën ingedeeld op basis van de drie landelijke hoofddoelen en de tien onderliggende opgaven:

²⁷ Voorbeeldproject waterberging in combinatie met nieuwe natuur in Partij, Gulpen-Wittem

²⁸ Landbouw in Beeld: inventarisatie van agrarische sector Middengebied, gestart in oktober 2022

²⁹ Zoals ook in het Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied van Ministerie van LNV, 25 november 2022, wordt voorgestaan

³⁰ 'Eindadvies over structurele aanpak' van het Adviescollege stikstofproblematiek, 8 juni 2020

Daarbij geven wij op hoofdlijnen weer aan welke oplossingsrichtingen wij denken. In de bijlage zijn deze nader uitgewerkt en toegelicht.

Naast de drie landelijke doelen, verliezen wij ook de aanvullende Limburgse doelen niet uit het oog:

- Perspectief voor sectoren;
- Houdbare vergunningverlening;
- Leefbaarheid;
- Landschappelijke kwaliteit.

De voorgestelde oplossingsrichtingen en maatregelen dienen als bijdrage om samen te kunnen werken aan de Limburgse ambitie.

Limburgse ambitie

Het ontwikkelen van een toekomstbestendig Landelijk Gebied op een sociaaleconomisch verantwoorde manier.³¹

Naar onze mening maken de bescherming van natuurwaarden en het kwetsbare landschap hier nadrukkelijk deel van uit.

Inherent aan de integrale aanpak is het feit dat een aantal thema's bij meerdere oplossingsrichtingen terugkomt.

De weergegeven oplossingsrichtingen zijn zeker niet allen nieuw. Dit hoeft ook niet. Immers: er gebeurt al veel in het landelijk gebied en we hoeven het wiel niet steeds opnieuw uit te vinden. Wel gaat het vaak om de doorvertaling van ideeën naar praktisch bruikbare oplossingen en om de combinatie van doelen en maatregelen.

3.2 Oplossingsrichtingen per hoofddoel

3.2.1 Natuur

3.2.1.1 Algemeen

Bij Natuuropgaven speelt de stikstofreductie een prominente rol, om de gewenste ecologische kwaliteiten te kunnen behalen en vast te kunnen houden. Echter, ook op andere vlakken zijn maatregelen gewenst en mogelijk om de natuurkwaliteit in bredere zin te verbeteren. Per landelijke opgave geven wij hierbij een aantal oplossingsrichtingen.

3.2.1.2 Stikstofreductie

- Zorg voor een duidelijke en voldoende interessante opkoopregeling voor agrarische bedrijven
- Verminder uitstoot stikstof door stimulering extensivering agrarische bedrijven
- Stimuleer innovatie in stalsystemen
- Stimuleer andere methoden om stikstofuitstoot terug te dringen
- Stimuleer kruidenrijk grasland
- Maak kunstmestvervanging door dierlijke mest mogelijk
- Stimuleer behoud grasland, onder meer op hellingen

³¹ Bron: Provincie Limburg: Plan van Aanpak voor het gebiedsgerichte planproces om te komen tot een Gebiedsprogramma voor Limburg, 11 oktober 2022

- Stel gronden van overheden beschikbaar aan natuurinclusieve grondgebonden veehouderij
- Benader geïnteresseerden in natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw, agrarisch en particulier natuurbeheer

3.2.1.3 Areaaluitbreiding

- Stimuleer extensief grasland beheer
- Stimuleer omvorming van agrarische grond naar natuurgrond, ook onder particulieren
- Borg langjarig beheer middels langjarige vergoedingen, minimaal voor een generatie
- Richt een (provinciale) grondbank in

3.2.1.4 Instandhoudingsdoelen natuurkwaliteit

- Vorm buffers van extensieve / natuurinclusieve landbouw rond Natura 2000 – gebieden en andere kwetsbare natuurgebieden

3.2.1.5 Hydrologische doelen

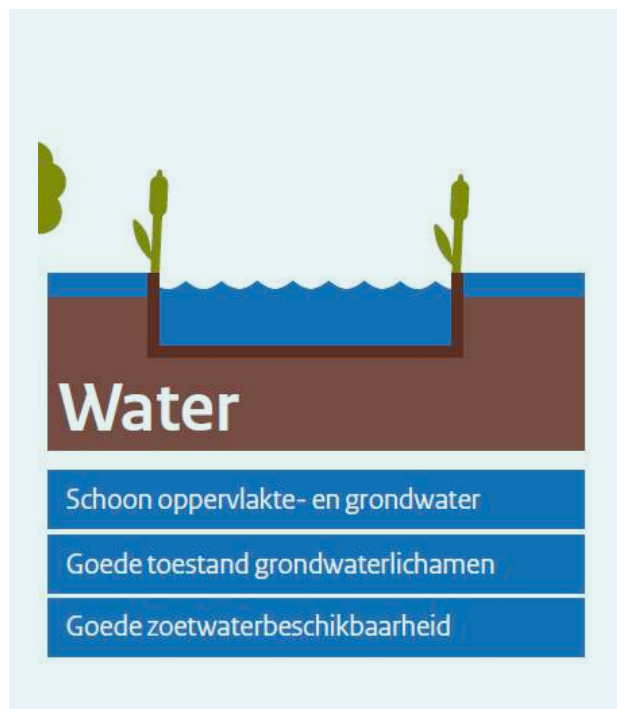
- Bekijk het belang van natuur breder dan vanuit stikstof, koppel dit aan waterdoelen

3.2.1.6 Groenblauwe dooradering

- Versterk het landschappelijk raamwerk en watersysteem
- Klimaatadaptatie: klimaatadaptieve inrichting en beheer van het landschap

3.2.2 Water

3.2.2.1 Algemeen

Bij wateropgaven gaat het zowel om kwantiteit als kwaliteit. Voor wat betreft waterkwaliteit gaat het onder meer om de drinkwatervoorziening. Hoewel niet direct in de landelijke doelen met betrekking tot water benoemd, is juist voor Zuid-Limburg de hoogwaterveiligheid en het voorkomen van erosie en modderoverlast belangrijk. De wateropgave en het beperken van wateroverlast en droogte dienen dan ook gecombineerd te worden met natuurherstel en stikstofreductie.

3.2.2.2 Schoon oppervlakte- en grondwater

- Realiseer extensieve stroken langs watergangen, gekoppeld aan KRW
- Voorkom erosie en wateroverlast door aanleg en beheer landschapselementen
- Voorkom lozingen vanuit riooloverstorten en andere bronnen, ook vanuit het buitenland, op oppervlaktewater

3.2.2.3 Goede toestand grondwaterlichamen

- Tref bovengrondse maatregelen die de instroom van nutriënten beperken

3.2.2.4 Goede zoetwaterbeschikbaarheid

- Integrale aanpak 'Voldoende zoetwater'

3.2.3 Klimaat

3.2.3.1 Algemeen

Bij klimaat gaat het zowel om klimaatmitigatie als klimaatadaptatie.

Mitigatie betekent in feite het beperken van klimaatverandering door minder uitstoot van broeikasgassen en meer koolstof vastleggen. Klimaatadaptatie gaat over het geschikt maken van de omgeving voor de gevolgen van het veranderende klimaat³².

3.2.3.2 Reductie van uitstoot broeikasgassen

- Integrale aanpak in landelijk gebied

3.2.3.3 Koolstofvastlegging

- Stimuleer projecten waarbij de land- en tuinbouw koolstofdioxide (CO₂) vastlegt en langdurig opslaat in de plant, het gewas en de bodem
- Stimuleer kringlooplandbouw
- Stimuleer alternatieve teelten en teeltmethoden

3.2.3.4 Klimaatadaptatie

- Richt het landschap klimaatadaptief in, bijvoorbeeld door het waterbergend vermogen van het landschap te vergroten.

³² Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

3.3 Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel

3.3.1 Algemeen

Naast de op landelijk niveau benoemde hoofddoelen natuur (incl. stikstof), water en klimaat, heeft provincie Limburg een aantal aanvullende Limburgse doelen gesteld. Deze kunnen wij als gemeenten onderschrijven. Graag denken wij mee over de invulling hiervan. Onderstaand geven wij per aanvullend doel kort onze ideeën weer, met een verdere uitwerking in de bijlage.

Algemeen willen wij opmerken dat we uitgaan van de huidige gebiedskenmerken en -karakteristiek. Behoud en versterking van bestaande waarden, (be-)leefbaarheid van het landschap en het zorgen voor een goed woon-, leef- en werkklimaat zijn daarbij van belang.

Om snel, effectief en efficiënt in Limburg aan de slag te kunnen gaan willen wij aan provincie Limburg een aantal aandachtspunten mee geven:

- Probeer impactanalyses en provinciaal gebiedsprogramma te versnellen
- Gebiedsontwikkeling is nodig in maatwerk
- Zorg voor uitvoeringskracht in capaciteit en middelen
- Vergemakkelijk/versnel het proces van vergunningverlening met betrekking tot uitvoeringsprojecten

3.3.2 Perspectief voor sectoren

- Grondgebonden veehouderij en vee in de wei
- Transitie akkerbouw
- Geef duidelijkheid over huidige en toekomstige aankoopregelingen voor de landbouw
- Geef duidelijkheid over reductie-opgaven voor alle sectoren
- Richt een stikstofloket in
- Maak concrete afspraken met België en Duitsland
- Ruimtelijke ontwikkeling in plaats van alleen ruimtelijke ordening
- Richt een grondbank in
- Stimuleer nieuwe verdienmodellen voor de landbouw

3.3.3 Houdbare vergunningverlening

Zorg voor consistent overheidsbeleid.

3.3.4 Leefbaarheid

Neem sociale, maatschappelijke en landschappelijke impact mee bij impactanalyses.

3.3.5 Landschappelijke kwaliteit

Streef naar diversiteit en meervoudig ruimtegebruik.

4. Reflectie op advies Remkes

In het voorgaande is een groot aantal punten aan de orde geweest die ook worden aangehaald in het advies van J Remkes d.d. 5 oktober 2022³³. Dit advies kunnen wij op hoofdlijnen onderschrijven. De volgende punten hieruit willen wij specifiek benadrukken, in de zin van dat het ons belangrijk lijkt dat provincie Limburg deze punten ook vanuit onze regio Zuid-Limburg, specifiek in haar propositie richting het Rijk benoemt:

1. Zoek de 500-600 piekbelasters zowel binnen de landbouw als binnen het overige bedrijfsleven. Aanvullend willen wij benadrukken dat dit ons inziens ook geldt dit voor de 2.000 tot 3.000 bedrijven, genoemd in de recente kabinetsbrief³⁴;
2. Agrarische ondernemers moeten sturen op emissies en niet op deposities;
3. Er moet een effectieve buitenland aanpak komen;
4. Nederland zal moeten inzetten op nieuwe vormen van landbouw. Hierbij is het de vraag hoeveel piekbelasters er daadwerkelijk zijn vanuit de landbouw in Zuid-Limburg. Reeds bekend is dat deze er zeker zijn vanuit de industrie;
5. Maak de landbouw niet het sluitstuk in de discussie over ruimte;
6. Grondbank: wij denken dat het instellen van een grondbank kan helpen om enerzijds knelpuntsituaties op te lossen en anderzijds om extensivering van agrarische bedrijven mogelijk te maken, al of niet gekoppeld aan afwaardering (met Kwalitatieve Verplichting);
7. Voorgaand punt hangt nauw samen met de aanbeveling in het advies dat de overheid stabiliteit van de kaders moet garanderen;
8. Zorg voor een langjarig perspectief voor de agrarische sector en voor het landelijk gebied. Naar onze mening horen deze twee zaken onlosmakelijk bij elkaar en dienen zij in integrale samenhang te worden bekeken. Pas dan kan samen en onderbouwd worden gewerkt aan behoud en versterking van ons karakteristieke landschap, waar functies als natuur, landbouw en andere economie naast elkaar bestaan en waarin het goed wonen, leven en werken is;
9. Slimme combinaties tussen ruimtevragers zijn nodig. Streef naar meervoudig ruimtegebruik;
10. Remkes geeft in zijn advies aan dat het een wijdverspreid misverstand is dat extensivering samengaat met kleinschaligheid. Kleinschaligheid is in onze ogen geen doel op zich. Het gaat erom dat karakteristieke elementen in het landschap worden behouden en versterkt. Zoals het advies aangeeft betekent extensivering bijvoorbeeld voor de melkveehouderij dat er minder koeien per hectare zijn. Financieel geldt dat dit voor de meeste boeren alleen kan als ze (ruim) meer dan honderd koeien hebben. Dat betekent dus dat er grotere bedrijven komen, die langjarig meer grond nodig hebben, aldus het advies. Inpassing van deze bedrijven in het landschap is belangrijk.

³³ Advies J. Remkes: Wat wel kan, 5 oktober 2022

³⁴ Brief Min LNV aan Tweede Kamer over voortgang integrale aanpak landelijk gebied en opvolging Porthos uitspraak Raad van State, 25 november 2022

5. Middelen nodig

Om van oplossingsrichting tot instrumentenkoffer te komen zijn middelen nodig. Enerzijds om zaken door te rekenen en de juiste maatregelen per locatie te bepalen. Anderzijds en vooral zijn middelen nodig om maatregelen uit te voeren. Hierbij gaat het zowel om financiële middelen als om inzet van menskracht en inhoudelijke capaciteit.

Hoeveel dat is zullen we moeten bepalen aan de hand van wat we willen. Optie is om daarbij per gemeente eerst een aantal pilot-gebieden ter hand nemen. Zodoende kunnen we ervaring op doen met het proces / de methodiek.

Voorliggende notitie kan provincie Limburg helpen om haar propositie richting Rijk voor juli 2023 te concretiseren en om haar aanvraag voor inzet van Rijksmiddelen in Zuid-Limburg te onderbouwen.

Wij kijken echter ook naar andere financieringsbronnen. Enerzijds via bestaande regelingen als het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) en regelingen van bijvoorbeeld Waterschap Limburg. Anderzijds kunnen wellicht ook bepaalde fondsen worden ingezet. Zo heeft de gemeente Eijsden-Margraten een Landschapsfonds ingesteld³⁵ en hebben de gemeenten Gulpen-Wittern, Valkenburg aan de Geul en Vaals een Intergemeentelijke Structuurvisie³⁶ vastgesteld, waarbij voor toevoeging van bebouwing in het buitengebied compensatie wordt geëist in de vorm van landschappelijke inpassing als ook een financiële bijdrage aan een Kwaliteitsfonds.

³⁵ Landschapsfonds Eijsden-Margraten, conform ambities in [Goed leven in elke kern](#), Bestuursakkoord Eijsden-Margraten 2022-2026

³⁶ Intergemeentelijke structuurvisie Gulpen-Wittern, Valkenburg aan de Geul en Vaals

6. Hoe willen wij het aanpakken?

Voorgaande hoofdstukken beschrijven hoe onze gedachten tot stand zijn gekomen, hoe wij sonderen bij (potentiële) partners en welke oplossingsrichtingen wij in gedachten hebben. Dit is echter iets anders dan welke aanpak wij willen volgen om daadwerkelijk tot uitvoering te komen. Hiervoor hebben wij de volgende marsroute in gedachten:

1. Provinciaal bestuurlijk accorderen gedachtenlijn, zoals verwoord in deze notitie;
2. Inbedden gedachtengoed gemeenten in provinciaal gebiedsproces Zuid-Limburg;
3. Nader uitwerken oplossingsrichtingen / instrumentenkoffer.
Randvoorwaarde hiervoor is dat (indicatief) kaartmateriaal³⁷ met de feitelijke situatie per gebied nodig is;
4. Inventariseren problematiek / uitdagingen en kansen op regioniveau en per gemeente. Duidelijk is dat een aantal zaken lokaal dient te worden aangepakt, bijvoorbeeld de realisatie van natuur of landschap of het beperken van de afstroming van water. Andere zaken zullen bovenlokaal, regionaal, provinciaal of zelfs landelijk opgepakt moeten worden.

Voor Zuid-Limburg willen wij in elk geval in pilot-gebieden aan de slag gaan.

In deze fase vindt overlap plaats met de huidige aanpak vanuit Parkstad.

Het is belangrijk om concrete oplossingen te bepalen voor concrete locaties. Daarbij dient bekeken te worden welke maatregelen nodig zijn, wat deze kosten en aldus welke middelen nodig zijn;

5. Nadere analyse op regioniveau en op (inter)gemeentelijk niveau; waar zitten overeenkomsten en verschillen in bevindingen en conclusies? – Middels deze stap komen de Middengebied- en Parkstad aanpak overeen;
6. Organisatie middelen via provincie Limburg en / of Rijk;
7. Inzet oplossingsrichtingen / instrumentenkoffer in pilot-gebieden;
8. Uitvoering concrete maatregelen;
9. Evaluatie: wat heeft gewerkt en is voor herhaling in andere gebieden vatbaar en wat niet?;
10. Op een nader te bepalen plek in het voorgaande proces (afhankelijk van de voortgang en snelheid) zullen wij tussentijdse ideeën, resultaten en ervaringen betreffende regionale input inbrengen voor het Landbouwakkoord³⁸, dat het kabinet begin 2023 wil sluiten met landbouworganisaties, natuurorganisaties, ketenpartijen en lagere overheden.

³⁷ Bijvoorbeeld het Limburg Stikstof Dashboard

³⁸ Nieuwbericht Rijksoverheid: toelichting Landbouwakkoord, 25 november 2022. De uitgangspunten voor dit akkoord zijn dat overheden, keten en consument de boer moeten helpen om duurzamer te produceren richting een sterke, duurzame landbouwsector in 2040.

7. Wat vragen wij aan provincie Limburg?

In onze aanpak, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, heeft provincie Limburg een belangrijke rol.

Aan provincie Limburg vragen wij:

- onderschrijven van de door ons voorgestelde oplossingsrichtingen;
- inbedden van de uitwerking hiervan in het provinciaal gebiedsproces Zuid-Limburg (waar mogelijk en kansrijk: ook buiten Zuid-Limburg). Daarbij geven wij als aanbeveling mee om gebruik te maken van de handvaten in het landelijk Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied, echter om dit document als richtinggevend, maar niet als sturend instrument in te zetten. Belangrijk is om ruimte te houden voor de Limburgse aanpak. Tevens is het nodig aansluiting te zoeken met andere (gebieds)ontwikkelingen als NOVEX, waar eveneens een gebiedsplan dient te worden opgeleverd vóór juli 2023;
- meedenken en geven van ruimte om in (sub-) regio's te experimenteren / pilots op te zetten, waarbinnen oplossingsrichtingen worden uit gewerkt tot concrete maatregelen. Daarbij zien wij het begrip 'ruimte' in de zin van beleidsruimte, maar ook financiële ruimte (cofinanciering) om pilots te kunnen opzetten en uit te voeren. Idee is om vervolgens kosten en mogelijke financiering van deze maatregelen in beeld te brengen. Daarna zal dit geëxtrapoleerd moeten worden naar heel Zuid-Limburg zodat we in beeld krijgen wat de kosten van maatregelen zijn als we deze in heel Zuid-Limburg zouden toepassen;
- de maatregelen en bedragen uit de berekening in de vorige stap kunnen door provincie Limburg gebruikt worden om haar provinciale gebiedsprogramma voor het Rijk in te vullen en te onderbouwen.

Bijlage: toelichting oplossingsrichtingen

I. Oplossingsrichtingen per hoofddoel

I.I Natuur

I.I.I Natuur - Stikstofreductie

I.I.I.I Zorg voor een duidelijke en voldoende interessante opkoopregeling voor agrarische bedrijven

Duidelijkheid over opkoopregelingen

Het is belangrijk dat er duidelijkheid bestaat over opkoopregelingen voor de landbouw, waarbij ondernemers weten wat voor hun situatie mogelijk is en welke kansen zij hebben.

Wanneer geen duidelijkheid bestaat zijn ondernemers terughoudend en wordt de beoogde natuurwinst niet behaald.

Een deel van de huidige terughoudendheid vanuit de landbouwsector ten aanzien van opkoopregelingen, is gelegen in het feit dat aan ondernemers nieuwe, meer aantrekkelijke regelingen, in het vooruitzicht zijn gesteld. Zo bestaat er verwarring over de diverse opkoopregelingen die van kracht zijn of worden, zoals de regeling Maatwerk Gerichte Aankoop veehouderijen (MGA)³⁹ in relatie tot mogelijke nieuwe regelingen. De Minister van Natuur en Stikstof heeft eerder aangekondigd te komen met een 'woest aantrekkelijke opkoopregeling'. De recent door LNV aankondigde regeling⁴⁰ beoogt om 2.000 tot 3.000 piekbelasters de gelegenheid te geven om vrijwillig te stoppen tegen aantrekkelijker voorwaarden dan anders het geval zou zijn. Beoogde openstelling van de regeling is in april 2023.

Waar de huidige regelingen onvoldoende tot resultaat leiden dient te worden onderzocht waar dit aan ligt. Maak hierbij een gedegen afweging tussen het inzetten van capaciteit en middelen en de uiteindelijke natuurwinst die behaald kan worden.

Ondanks het feit dat niet alles duidelijk is, hebben alsnog 25 ondernemers in Limburg ingetekend⁴¹ voor de MGA-opkoopregeling, waarvan vier in Zuid-Limburg (twee in Voerendaal en twee in Eijsden-Margraten).

Organiseren garantie

Via het organiseren van een garantie dat ondernemers, bij de komst van een nieuwe, meer aantrekkelijke regeling, een plus krijgen bovenop het bedrag van de regeling waar zij aan willen deelnemen, kan worden voorkomen dat ondernemers blijven afwachten of er misschien een meer aantrekkelijke regeling gaat komen.

Herbestemming Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen

Waar agrarische bedrijven stoppen is het belangrijk om te kijken naar de herbestemming van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen (VAB's). Deze zijn voor Rijk en provincie in het algemeen niet interessant. Nodig zijn mogelijkheden tot herbestemming.

Deze mogelijkheden kunnen agrariërs over de streep halen om deel te nemen aan opkoopregelingen. Voor gemeenten kan juist het bieden van mogelijkheden met en in VAB's, toekomstige probleem dossiers in het landschap en in de kernen voorkomen. Aandachtspunt daarbij is dat uiteraard niet alles kan en dat rekening dient te worden gehouden met de omgeving, waaronder omliggende agrarische bedrijven en burgerwoningen.

³⁹ Toelichting op Regeling Maatwerk Gerichte Aankoop veehouderijen

⁴⁰ Bericht Rijksoverheid inzake Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties plus (Lbv+), 25 november 2022

⁴¹ Nieuwsbericht provincie Limburg: Eerste stap in stikstofaanpak Limburg: 25 vrijwillig aangekochte veehouders, 2 december 2022

Tussenvorm: geen volledige opkoop bedrijven

Overigens kan het financieel interessant zijn om, ook bij beëindiging van veehouderij-activiteiten, agrarische bedrijven en grond niet op te kopen, maar om deze in eigendom van de eigenaar te laten en de gronden om te vormen naar natuur. Met dezelfde euro's kan dan meer effect worden gesorteerd. Het is ook de vraag hoe vaak grond mee aangeboden zal worden. Ook dan blijft hij in eigendom van (ex-)agrariërs. Het is dan belangrijk om in te zetten op landbouw op een manier die de drukfactoren vermindert. Zie verder ook onderstaand bij Areaaluitbreiding.

I.I.I.II Verminder uitstoot stikstof door stimulering extensivering agrarische bedrijven

Extensivering van agrarische bedrijven kan op verschillende manieren plaatsvinden, bijvoorbeeld door de veebezetting per hectare te verlagen (minder vee of meer grond) of door minder te bemesten, waarbij het tekort aan ruwvoer op een andere manier aangevuld zal moeten worden.

Probleem is dat bij extensivering grasland zal moeten concurreren met akkerbouwgewassen.

I.I.I.III Stimuleer innovatie in stalsystemen

Hoewel dit voor Zuid-Limburg niet de oplossing zal bieden, dient bekeken te worden in hoeverre innovatie in stalsystemen kan bijdragen aan de oplossing. B.v. de combinatie van dagontmesting, mestvergisting en stikstofstrippen⁴².

Bij innovatie is van belang dat voldoende verdien capaciteit aanwezig is om de meestal forse investeringen te kunnen terugverdienen, danwel (bij gewenste versnelling van maatregelen) dat bekeken wordt in hoeverre de overheid hierbij een rol kan spelen.

I.I.I.IV Stimuleer andere methoden om stikstofuitstoot terug te dringen

Er zijn meerdere methoden om stikstofuitstoot terug te dringen, zoals door eiwitarmere te voeren.

Op dit gebied zijn reeds diverse praktijknetwerken⁴³ actief, waar agrariërs methoden beproeven, ervaringen uitwisselen en van elkaar leren.

I.I.I.V Stimuleer kruidenrijk grasland

Doordat vlinderbloemigen als klaver stikstof uit de lucht binden, is minder toevoer van stikstof in de vorm van organische mest of kunstmest nodig om tot gewasproductie voor de veehouderij te komen. Bijkomend voordeel is dat kruidenrijke graslanden beter bestand zijn tegen droogte. Niet onbelangrijk in een tijd waarin droge zomers steeds vaker voor komen.

Het stimuleren van kruidenrijk grasland begint met het creëren van bewustwording bij agrariërs, via gerichte projecten en kennisuitwisseling.

Te betrekken partijen zijn onder meer individuele agrariërs en particuliere grondeigenaren, LLTB, Stichting Natuurinclusieve Landbouw en Natuurrijk Limburg.

I.I.I.VI Maak kunstmestvervanging door dierlijke mest mogelijk

Op regioniveau bestaat in Zuid-Limburg, in de huidige productieomstandigheden, een tekort aan mest. De situatie is ontstaan dat (intensieve) veehouderijbedrijven uit Noord- en Midden-Limburg mest afvoeren naar Zuid-Limburg om hier in de akkerbouw aan te wenden. Verder is het, binnen de huidige mestregelgeving, gebruikelijk dat ook grondgebonden veehouderijbedrijven in Zuid-Limburg drijfmest moeten afvoeren en het tekort aan mineralen (onder andere stikstof en fosfaat) aanvullen door kunstmest aan te voeren.

Los van de benodigde vervoersbewegingen voor af- en aanvoer brengt de productie van kunstmest de nodige stikstofemissie met zich mee en daarmee depositie op kwetsbare natuurgebieden.

Het mogelijk maken van kunstmestvervanging door dierlijke mest kan alleen plaatsvinden door een landelijke beleidswijziging. Partijen als LLTB / LTO en provincie Limburg dienen dit aan te kaarten bij het Rijk.

⁴² WUR project Next Level Mestverwaarden. Dit gaat uit van een combinatie van het beperken van emissies door mestscheiding in de stal, vervolgens snelle vergisting (om ammoniakvervluchtiging te voorkomen en methaan op te vangen), gevolgd door stikstofstripping waarbij ammoniak uit het resterende digestaat wordt gehaald.

⁴³ B.v. Programma Integraal Aanpakken, in samenwerking tussen o.a. Wageningen University, het Ministerie van LNV en LTO

I.I.I.VII Stimuleer behoud grasland, onder meer op hellingen

De aanwezigheid van grasland op hellingen is essentieel uit oogpunt van het voorkomen van erosie en wateroverlast. Tevens vindt onder grasland minder uitspoeling van nitraat plaats dan onder akkerpercelen en grasland biedt goede kansen voor verhoging van de biodiversiteit.

Zeker rond kwetsbare natuurgebieden als N2000 is verdwijnen van grasland ongewenst in verband met het voorkomen van afstroming van mineralen en gewasbeschermingsmiddelen. Grasland is nodig en veehouderij is nodig voor graslandbeheer. In bepaalde delen van Zuid-Limburg, waaronder gebieden in Beekdaalen en Meerssen, zijn melkveehouderij en grasland reeds grotendeels verdwenen. Dit is een ongewenste ontwikkeling.

De aanpak bestaat uit twee sporen: enerzijds kunnen regelingen voor stimulering / behoud van grasland op hellingen worden ingezet, net zoals in het verleden (regeling permanent grasland). Dit gekoppeld aan een Kwalitatieve Verplichting waarin de rechten en plichten van zowel de agrariër / grondeigenaar als provincie Limburg en / of Waterschap Limburg worden vastgelegd.

Anderzijds is het belangrijk dat de nog aanwezige grondgebonden veehouderij gekoesterd wordt en zodoende grasland in stand gehouden wordt. Koeien horen in de wei, ook vanuit toeristische aantrekkelijkheid van het landschap.

Wanneer melkveehouders hun vee beweiden gaan de stikstofuitstoot en –depositie, die hun melkvee veroorzaakt, omlaag ten opzichte van de situatie dat de dieren op stal staan. Dit heeft er o.a. mee te maken dat de poep en plas bij beweiding minder samenkomen, waardoor minder ammoniak-verbindingen ontstaan⁴⁴.

Te betrekken partijen zijn provincie Limburg en Waterschap Limburg, in samenwerking met LLTB, individuele agrariërs en gemeenten.

I.I.I.VIII Stel gronden van overheden beschikbaar aan natuurinclusieve grondgebonden veehouderij

Stel gronden van (semi-)overheden, provincie, gemeente en Waterschap ter beschikking als grasland aan natuurinclusieve grondgebonden veehouderij. Zorg hiermee voor realisatie en borging van landschaps- en natuurwaarden en voor een verdienmodel voor de boer.

I.I.I.IX Benader geïnteresseerden in natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw, agrarisch en particulier natuurbeheer

Stimuleer de transitie richting natuurinclusieve en kringlooplandbouw en zet instrumenten als agrarisch en particulier natuurbeheer hiervoor in.

I.I.II Natuur - Areaaluitbreiding

I.I.I.II Stimuleer extensief grasland beheer

Waar grasland extensiever beheerd wordt vindt minder of geen bemesting plaats, wat gunstig is voor de emissie van stikstof en depositie van stikstof op kwetsbare natuurgebieden.

Agrariërs stoppen niet snel met hun bedrijf. Wel bestaat vaak interesse voor extensivering van grondgebruik van een gedeelte van hun areaal. Praktijkvoorbeelden zijn voorhanden waar agrariërs b.v. 25 van de 45 ha willen gaan beheren middels extensief graslandbeheer. Hiertoe is het belangrijk dat mogelijkheden bestaan via de regeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)⁴⁵.

I.I.I.II Stimuleer omvorming van agrarische grond naar natuurgrond, ook onder particulieren

Het is mogelijk om agrarische grond om te vormen naar natuurgrond. Dit betekent dat voortaan de natuurfunctie van de grond voorop staat en niet meer de agrarische productie. Op de grond wordt notarieel een Kwalitatieve Verplichting gevestigd, waarmee onder meer wordt vastgelegd dat de grond niet meer in agrarische productie kan worden genomen. In de praktijk betekent dit onder meer dat de grond niet meer bemest wordt en dat geen gewasbeschermingsmiddelen worden toegepast. Het stopzetten van bemesting betekent een gunstig effect in stikstofemissie en –depositie op natuurgebieden.

⁴⁴ Bron: Brief Min LNV aan Tweede Kamer over voortgang integrale aanpak landelijk gebied en opvolging Porthos uitspraak Raad van State, 25 november 2022

⁴⁵ Toelichting ANLb door Natuurrijk Limburg

Er dient niet alleen onder agrariërs geworven te worden, maar ook onder particulieren⁴⁶. Zij hebben vaak ook gronden in eigendom die, al of niet door henzelf, op agrarische wijze gebruikt worden. Belangrijke randvoorwaarde is dat het gaat om nieuw landschap en nieuwe natuur, die echter geen nieuwe stikstofbeperkingen moeten opwerpen.

Per locatie zal moeten worden bekeken welke natuurdoelstelling wenselijk, kansrijk en realistisch is. Op hellingen kan daarbij worden gedacht aan vervangingsgemeenschappen⁴⁷ van bos, hakhout, boomgaarden, kalkgraslanden en biodiversiteit.

I.I.II.III Borg langjarig beheer middels langjarige vergoedingen, minimaal voor een generatie

Provincie Limburg heeft een opgave om nieuwe natuur te realiseren. In de praktijk blijkt het moeilijk om voldoende animo te vinden onder grondeigenaren. Deels is de oorzaak van dit probleem dat de overheid geen continuïteitsgarantie biedt. Degene die gronden omvormt naar natuur, ontvangt eenmalig een vergoeding voor de waardedaling, echter daarmee is het toekomstige beheer niet gefinancierd. Het is mogelijk om hiervoor beheersovereenkomsten af te sluiten, echter deze kennen een looptijd van slechts zes jaar. Hoewel het normaliter de bedoeling is dat een overeenkomst, na afloop van de looptijd, verlengd wordt, heeft de aanvrager hiervoor geen harde garantie. Dit maakt een aantal grondeigenaren terughoudend om grond om te vormen. Juist een langere periode van beheer helpt een agrariër om de transitie naar natuurinclusief beheer mogelijk te maken.

Het is belangrijk om te zorgen voor langjarige borging, minimaal een generatie lang (dertig jaar). Dit is mogelijk via een constructie met bijvoorbeeld het Groenfonds⁴⁸. Voorwaarden en wederzijdse rechten en plichten kunnen worden vastgelegd middels een Kwalitatieve Verplichting.

Maak waar mogelijk een koppeling met langjarige Groenblauwe Diensten (zie Groenblauwe dooradering). Tot nu toe zijn staatssteunregels de belemmering geweest om langjarige overeenkomsten (meer dan zes jaar) af te sluiten. In andere provincies bestaan hier echter wel ervaringen mee.

I.I.II.IV Richt een (provinciale) grondbank in

In het advies van J. Remkes wordt gesteld dat er een grondbank moet komen waarin de overheid grond aankoopt, waar nodig afwaardeert en onder voorwaarden uitgeeft. Dit instrument zal zeker helpen om bepaalde knelpuntsituaties op te lossen.

Aanvullend hierop pleiten wij er voor om ook juist de extensivering van grondgebruik / agrarische bedrijven, al of niet gekoppeld aan afwaardering (dan wel met een Kwalitatieve Verplichting), te stimuleren. Ook voor dit doel dient de grondbank te worden ingezet. Grond verkopen is voor veel agrariërs een brug te ver en dit kent een grote emotionele lading, zeker waar familiebedrijven al generaties lang een plek in het landschap hebben en onderhouden. Doel is dat gewerkt wordt aan opgaven op het gebied van natuur, inclusief stikstof, water en klimaat en daarvoor is aankoop van agrarische grond niet altijd een vereiste. Extensivering van agrarisch grondgebruik zal naar onze mening zeker toenemen als de overheid hiertoe een consistent beleid voert en langjarige afspraken met agrariërs maakt. Dit betekent echter geen eenrichtingsverkeer. Wederzijdse rechten en plichten, zowel van de overheid als van de agrariër, dienen vastgelegd en langjarig (minimaal één generatie lang – dertig jaar) geborgd te worden. Zie ook bij bovenstaande oplossingsrichtingen.

46 Van de huidige 1.300 leden van Natuurrijk Limburg betreft ca. 75% particuliere eigenaren en ca. 25% agrariërs. Qua grondgebruik is ca. 75% in handen van agrariërs en ca. 25% van particulieren.

47 Vervangingsgemeenschap: Plantengemeenschap die als gevolg van het actuele landgebruik door de mens de plaats in neemt van de natuurlijke plantengemeenschap (Bron: WUR, Vegetatie van Nederland, L. van Duuren, J.H.J. Schaminée en A.H.F. Stortelder, 1995).

48 Het Nationaal Groenfonds zet zich in voor een groener Nederland met diensten op het gebied van financiering (zoals het Investeringsfonds duurzame landbouw, gericht op stikstofreductie), draagvlak, advies en financieel beheer. Het Groenfonds is een maatschappelijke onderneming en groene investeringsinstelling, die een bijdrage wil leveren aan het verbeteren van de kwantiteit en kwaliteit van onze groene leefomgeving.

I.I.III Natuur - Instandhoudingsdoelen natuurkwaliteit

I.I.III.I Vorm buffers van extensieve / natuurinclusieve landbouw rond Natura 2000 – gebieden en andere kwetsbare natuurgebieden

Natuurgebieden ondervinden vaak invloed van omliggend agrarisch gebruik, bijvoorbeeld door inzijging van mest. Door bufferzones of overgangsgebieden, met extensief grondgebruik, rond kwetsbare natuurgebieden in te richten, wordt dit probleem voorkomen. Voor wat betreft effecten van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bestaan goede ervaringen met driftreductie⁴⁹ en met GPS gestuurd, plaatsspecifiek spuiten. Het is belangrijk om te bepalen op welke locaties bufferzones het meeste effect zullen sorteren.

Geadviseerd wordt om voor het bepalen van de mogelijkheden van realisatie van bufferzones van gedachten te wisselen met TerreinBeherende Organisaties, Natuurrijk Limburg, de LLTB en partijen als Elisabeth Strouven Fonds⁵⁰. Wellicht kan hier ook het nader te onderzoeken initiatief 'Landschapsgrond'⁵¹ mogelijkheden bieden. In het op te stellen Landbouwakkoord zullen de mogelijkheden van dit soort ontwikkelingen nader belicht moeten worden.

Naast het voorgaande gaat het niet alleen om actueel agrarisch gebruik, maar met name ook om gebruik in het verleden (nutriënten in het grondwater zijn vaak tien tot twintig jaar onderweg).

I.I.IV Natuur – Hydrologische doelen

I.I.IV.I Bekijk het belang van natuur breder dan vanuit stikstof, koppel dit aan waterdoelen

Natuurwaarden zijn gebaat bij schoon grond- en oppervlaktewater. Maatregelen die goed zijn voor waterdoelen zijn dit vaak ook voor natuurdoelen. Zo wordt bij het initiatief Natuurkracht⁵² de natuur gezien als bondgenoot bij het voorkomen van wateroverlast in het Zuid-Limburgse landschap.

I.I.V Natuur – Groenblauwe dooradering

I.I.V.I Versterk het landschappelijk raamwerk en watersysteem

Zeker ook in Zuid-Limburg bestaan kansen om het landschappelijk raamwerk te versterken, mede in combinatie met het watersysteem. Een instrument als Landschapskader Beekdaelen⁵³ kan hiervoor handvatten bieden.

Voor financiering kan in eerste instantie gekeken worden naar het ANLb. Landelijk zijn hierbij de thema's water, bodem en lucht van belang. Voor komend jaar bestaan binnen het ANLb nieuwe categorieën, zoals:

- 'water': gebieden zijn reeds gedefinieerd door WL en provincie;
- 'vermindering afstroming naar natuurgebieden';
- 'vermindering uitspoeling en afstroming naar waterlopen': Waterschap Limburg bekijkt nog welke maatregelen hier onder vallen.

49 Driftreductie: het Activiteitenbesluit milieubeheer stelt eisen aan de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen in de open teelt. In het besluit staat dat een spuittechniek worden toegepast die de drift (het verwaaien van spuitvloeistof tijdens de toediening van gewasbeschermingsmiddelen) met ten minste 75% dan wel 90% reduceert ten opzichte van een vastgestelde referentietechniek.

50 Elisabeth Strouven Fonds: dit fonds biedt in Maastricht en omstreken financiële ondersteuning aan projecten, onder meer met betrekking tot het thema 'zachte landschapsovergangen' tussen natuur en landbouwgrond.

51 Coalitieakkoord Kabinet Rutte IV, 15 december 2021, 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst', 2. Duurzaam land, Landbouw, natuur en stikstof: 'Met langjarige overeenkomsten en een passende vergoeding vergroten we de mogelijkheden van (agrarisch-)natuur en landschapsbeheer. We creëren een tussenvorm van natuur- en landbouwgrond: landschapsgrond. Hiermee en door uitbreiding van natuurareaal vergroten we het leefgebied van kwetsbare soorten en brengen we de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn dichterbij.'

52 Natuurkracht: een initiatief van Natuur en Milieufederatie Limburg, Limburgs Landschap, ARK Natuurontwikkeling, Natuurmonumenten en Wereld Natuur Fonds

53 Landschapskader Beekdaelen: visie- en inspiratiedocument en onderlegger voor gemeentelijke omgevingsvisie, Heusschen Copier, 7 maart 2022

Daarbij kan een koppeling worden gemaakt met het Aanvalsplan landschapselementen van de Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Tevens kan een koppeling worden gemaakt met de nieuwe provinciale regeling voor landschapselementen, die in ontwikkeling is. Verder kan een koppeling worden gemaakt met de Ecosysteemdiensten / Vergroeningseis uit het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)⁵⁴, dat in 2023 zal in gaan.

Reeds nu zijn vergroeningseisen uit het GLB in het landschap terug te zien, bijvoorbeeld in de hoeveelheid percelen die zijn ingezaaid met een gras-klover mengsel.

I.I.V.II Klimaatadaptatie: klimaatadaptatieve inrichting en beheer van het landschap

Denk hierbij aan het herstel van bestaande en aanleg van nieuwe graften, aanplant van bomen op hellingen, aanleg van andere kleine landschapselementen, aanleg van natuurvriendelijke oevers, aanpassen landgebruik om sponswerking te vergroten door poreuze en absorberende bodem (b.v. via verhoging gehalte organische stof), aanleg van natte natuur en natuurlijke wateropslag.

Ter illustratie gaan wij onderstaand kort nader op graften in.

Graften verfraaien het landschap, bevorderen de biodiversiteit en kunnen afstromend water en modder afremmen of zelfs tegenhouden. Bij een klimaatadaptatieve inrichting van het landschap horen graften zeker thuis.

In Zuid-Limburg is het echter niet goed gesteld met de kwaliteit van de graften⁵⁵. Een herstelactie is zeker gewenst. Via een eerdergenoemd programma als Landschapskader Beekdaelen kan deze worden opgepakt.

I.II Water

I.II.I Water - Algemeen

Bij wateropgaven gaat het zowel om kwantiteit als kwaliteit. Denk hierbij aan klimaatadaptatie; het voorkomen van wateroverlast bij hevige neerslag en overstromingsgevaar. Echter ook droogte is hierbij zeker een actueel thema. Ook de waterkwaliteit (schoon oppervlakte- en grondwater) verdient meer aandacht, zeker in verband met de drinkwaterwinning. Hoewel niet direct in de landelijke doelen met betrekking tot water benoemd is juist voor Zuid-Limburg de hoogwaterveiligheid en het voorkomen van erosie en modderoverlast belangrijk. De wateropgave en het beperken van wateroverlast en droogte dienen dan ook gecombineerd te worden met natuurherstel en stikstofreductie. Hierbij is wellicht een rol weggelegd voor het Programma Waterveiligheid en Ruimte Limburg (WRL). De focus van dit programma ligt op het waterrobuust maken van het regionale watersysteem.

Gezien het grote belang maakt het Kabinet water en bodem sturend bij ruimtelijke keuzes⁵⁶.

I.II.II Water - Schoon oppervlakte- en grondwater

Het is belangrijk dat stikstof en fosfaat in grond- en oppervlaktewater worden terug gedrongen. Hiertoe is een integrale aanpak nodig, waarbij ook andere doelen zoals het terugdringen van wateroverlast, worden meegenomen. In Zuid-Limburg zijn op dit gebied reeds diverse projecten opgezet⁵⁷.

⁵⁴ Informatie Gemeenschappelijk Landbouwbeleid op website Rijksdienst voor Ondernemend Nederland van Ministerie van LNV

⁵⁵ Onderzoek naar graften door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, in samenwerking met Natuurrijk Limburg, Bond Heemschut Limburg en Staatsbosbeheer, 27 juni 2022

⁵⁶ Nieuwsbericht Rijksoverheid en Kamerbrief, 25 november 2022

⁵⁷ Voorbeeld project: All4biodiversity waarbij individuele agrariërs en de LLTB samen aan de slag gaan in het Geuldal en Heuvelland met als doelen minder wateroverlast en bescherming en herstel van kwaliteit van grond- en oppervlaktewater.

I.II.II.I Realiseer extensieve stroken langs watergangen, gekoppeld aan KRW

Het is belangrijk dat stikstof in grond- en oppervlaktewater wordt terug gedrongen. Daartoe dienen watergangen gevrijwaard te blijven van inzijging van mest en gewasbeschermingsmiddelen, zoals ook de Vewin bepleit⁵⁸. Vanuit het zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn dienen teeltvrije zones en bufferzones langs watergangen te worden gerealiseerd. Hier kan een koppeling worden gemaakt met doelstellingen en opgaven vanuit het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid. Ook los van de KaderRichtlijn Water (KRW) is de drinkwaterwinning uit grondwater in Zuid-Limburg en oppervlaktewater in Midden-Limburg (water komt deels uit / stroomt door Zuid-Limburg) een belangrijke maatschappelijke functie. Ervaring is reeds opgedaan met projecten als Duurzaam Schoon Grondwater⁵⁹ en de Beekdalbrede benadering. Bij realisatie van bufferstroken is het belangrijk om te bepalen op welke locaties stroken het meeste effect zullen sorteren. Ook het vasthouden van water via organische stof in de bodem is van belang.

I.II.II.II Voorkom erosie en wateroverlast door aanleg en beheer landschapselementen

Aanleg en beheer van landschapselementen kan erosie en wateroverlast helpen voorkomen. Hier kunnen gerichte projecten op worden ingezet, bijvoorbeeld door holle wegen en hun omgeving in ogenschouw te nemen.

I.II.II.III Voorkom lozingen vanuit riooloverstorten en andere bronnen, ook vanuit het buitenland, op oppervlaktewater

Hoewel afspoeling van nutriënten vanuit de landbouw richting watergangen niet uitgevlakt moet worden, is het deel van de nutriënten in oppervlaktewater, afkomstig uit riooloverstorten / Riool Water Zuiverings Installaties (RWZI's) of vanuit het buitenland nog groter⁶⁰. De voorgestelde bufferstroken langs watergangen zullen alleen effect hebben op de nutriënten waarvoor de landbouw verantwoordelijk is. Het is belangrijk dat ook de overstort vanuit riolen / RWZI's verminderd wordt. Dit wordt waarschijnlijk een thema binnen een van de pilot-projecten vanuit de aanpak landelijk gebied in Parkstad.

I.II.III Water - Goede toestand grondwaterlichamen

I.II.III.I Tref bovengrondse maatregelen die de instroom van nutriënten beperken

Voor de Kaderrichtlijn Water worden watermassa's ingedeeld in grondwaterlichamen en oppervlaktewaterlichamen. Een grondwaterlichaam is een watermassa in een of meerdere bodemlagen. Een oppervlaktewaterlichaam is een deel van een rivier, een meer of een kanaal.

Om grondwaterlichamen van voldoende kwaliteit te houden is het nodig om bovengronds maatregelen te treffen die de instroom van nutriënten beperken. Zie verder onder 'I.II.II Water - Schoon oppervlakte- en grondwater'.

I.II.IV Water - Goede zoetwaterbeschikbaarheid

I.II.IV.I Integrale aanpak 'Voldoende zoetwater'

Door de klimaatverandering krijgen we niet alleen te maken met heviger regenval, maar krijgen we ook vaker te maken met droogte. Ruim dertig partijen, waaronder Waterschap Limburg, provincie Limburg, Natuur- en Milieufederatie Limburg, LLTB en gemeenten hebben in november 2022 afgesproken om in gezamenlijkheid oplossingen te zoeken voor de aanpak van de droogteproblematiek⁶¹. Hierbij gaat het zowel om het meer vasthouden en aanvullen van grondwater als om het minder onttrekken er van.

Bij het zoeken van oplossingen is een koppeling gewenst met natuur- en klimaatdoelen. Een integrale samenwerking tussen partijen is daarvoor nodig.

⁵⁸ Vereniging van waterbedrijven in Nederland pleit voor bescherming van kwaliteit van drinkwaterbronnen.

⁵⁹ Het project Duurzaam Schoon Grondwater (samenwerking WML, LLTB, provincie Limburg) richt zich op het verlagen van de uitspoeling van stikstof (nitraat) vanaf landbouwgrond naar het grondwater.

⁶⁰ Onderzoek Wageningen Environmental Research, in opdracht van de ministeries van LNV, I&W en het Regionaal Bestuurlijk Overleg Maas, januari 2021, pagina's 72 en 73: Stikstofbelasting oppervlaktewateren

⁶¹ Nieuwsbericht provincie Limburg: Intentieverklaring Voldoende Zoetwater, 17 november 2022

I.III Klimaat

I.III.I Klimaat - Algemeen

De klimaatverandering vraagt om zowel mitigerende als adaptieve maatregelen.

I.III.II Klimaat - Reductie van uitstoot broeikasgassen

I.III.II.I Integrale aanpak in landelijk gebied

‘Het kabinet heeft de ambitie om in 2030 60% minder broeikasgassen uit te stoten dan in 1990. Het wettelijke doel komt op 55% te liggen. Alle sectoren moeten hieraan bijdragen: mobiliteit, energie en industrie, woningbouw, landbouw en landgebruik.

De internationale klimaatafspraken, de Europese klimaatwetgeving, de nationale Klimaatwet en het Klimaatakkoord landbouw en landgebruik (terugdringen broeikasgassen door landbouw en landgebruik) bepalen de opgave voor landbouw en landgebruik: veeteelt, glastuinbouw, veenweide, landbouwbodems en bomen, bossen en natuur. Met het coalitieakkoord is het nationale reductiedoel in de Klimaatwet aangescherpt. Hier zijn indicatieve emissiedoelen voor 2030 van afgeleid voor de sectoren. Op basis van de ramingen in de Klimaat- en Energieverkenning 2022 worden definitieve restemissiedoelen 2030 voor alle sectoren, en dus ook voor de landbouw en voor het landgebruik, vastgesteld. De hiervoor benodigde broeikasgasreductie zal voor een belangrijk deel gerealiseerd moeten worden met de integrale aanpak in het landelijk gebied⁶².

Broeikasgassen bestaan uit: CO₂ (koolstofdioxide), CH₄ (methaan) en N₂O (lachgas). In de veehouderij heeft methaan de grootste invloed. Methaan ontstaat uit pensvertering (75-80 %) en uit de mestopslag (20-25%). Lachgas verdwijnt uit de bodem (vooral veengrond, 80%) en mestopslag (20%). CO₂ ontstaat vooral bij verbruik van elektra, gas en diesel. Methaanreductie kan bijvoorbeeld worden bereikt middels een hogere voerefficiëntie door een goede melkproductie per koe met meer eigen ruwvoer en minder krachtvoer. Een hoger aandeel (natuur)gras bemoeilijkt overigens deze voerefficiëntie. CO₂ reductie kan bijvoorbeeld worden bereikt door het energieverbruik te verlagen of door eigen energie op te wekken⁶³.

I.III.III Klimaat - Koolstofvastlegging

I.III.III.I Stimuleer projecten waarbij de land- en tuinbouw koolstofdioxide (CO₂) vastlegt en langdurig opslaat in de plant, het gewas en de bodem

Het opslaan van meer koolstof in bijvoorbeeld de landbouwbodem kan door het organische stofgehalte (hier zit ongeveer 50% koolstof in) in de bodem te verhogen. Een hoger organisch stofgehalte is gunstig voor het vochthoudend vermogen van de bodem, de bodemvruchtbaarheid en voor het bodemleven. Het organische stofgehalte is belangrijk voor een goede groei van gewassen en is daarmee direct van belang voor de boer. Het organische stofgehalte is te verhogen met verschillende maatregelen, zoals bemesten met gewasresten, het gebruik van groenbemesters en het niet scheuren van grasland⁶⁴.

I.III.III.II Stimuleer kringlooplandbouw

Kringlooplandbouw houdt in dat agrarische biomassa en de daarin opgeslagen voedingsstoffen vasthouden worden in het voedselsysteem. Door nog veel zuiniger om te gaan met schaarse grondstoffen en minder biomassa te verspillen, hoeven minder voedingsstoffen van elders te worden aangevoerd, in de vorm van bijvoorbeeld kunstmest en geïmporteerd veevoer.

De rijksoverheid stelt dat een goed verdienvermogen een belangrijke voorwaarde is voor het slagen van de transitie naar kringlooplandbouw. Het rapport van de Taskforce Verdienvermogen kringlooplandbouw van oktober 2019⁶⁵, belicht de randvoorwaarden voor een adequate omschakeling naar meer kringlooplandbouw. Het rapport geeft aan dat de omschakeling een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van ketenpartijen, overheden en consumenten.

62 Bron: Startnotitie NPLG, 10 juni 2022

63 Bron: Kringloopwijzer

64 Bron: Atlas Natuurlijk Kapitaal

65 Bron: Rapport Taskforce Verdienvermogen landbouw, oktober 2019

I.III.III.III Stimuleer alternatieve teelten en teeltmethoden

Alternatieve teelten en teeltmethoden kunnen minder milieubelasting betekenen en een beter verdienmodel voor de boer opleveren. Voorbeelden zijn de teelten van *Myscanthus* (olifantsgras, b.v. voor papierindustrie of de bouw) en luzerne. Voor het slagen van alternatieve teelten is van belang dat verwerking en afzet georganiseerd worden.

Ook alternatieve teeltmethoden, bijvoorbeeld waarbij meer CO₂ in de bodem wordt vastgelegd, dienen bekeken te worden. Een methode als niet-kerende grondbewerking is inmiddels een beproefd concept gebleken in het verhogen van de sponswerking van de bodem, waarbij water langer wordt vastgehouden. Juist vanwege de rijke agrarische historie van het gebied is in Wijnandsrade een proefboerderij gevestigd van Wageningen University en Research. Hier worden nieuwe technieken als smartfarming beproefd, om teeltmethodes te verbeteren en te verduurzamen.

Mogelijk kan een koppeling worden gemaakt met Brightlands Campus Venlo, HAS Green Academy Venlo en kan gekomen worden tot een proeftuin voor alternatieve teelten in Zuid-Limburg.

I.III.IV Klimaat - Klimaatadaptatie

I.III.IV.I Richt het landschap klimaatadaptief in

Hoewel klimaatadaptatie niet is benoemd als landelijke opgave is dit thema in Zuid-Limburg zeer actueel. Wij zullen ons landschap anders moeten inrichten om klimaatverandering (grotere perioden van droogte gecombineerd met heviger regenval) op te kunnen vangen. Goede ervaringen zijn opgedaan met projecten als Water in Balans⁶⁶.

Belangrijk is om een koppeling te leggen tussen de thema's klimaat(adaptatie), biodiversiteit en gezondheid, ook in de bebouwde omgeving. Denk bij dit laatste bijvoorbeeld aan het thema 'water vasthouden in het gebied', bij nieuwbouwplannen.

Specifiek voor het landelijk gebied zijn maatregelen bijvoorbeeld het behouden en vergroten van het areaal grasland, natuurlijke wateropslag en het vergroten van het waterbufferend vermogen van de bodem, bijvoorbeeld via het verhogen van het gehalte organische stof in de bodem.

Denk ook aan het aanplanten van groenstructuren die beter tegen droogte bestand zijn.

II. Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel

II.I Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel - Algemeen

II.I.I Probeer impactanalyses en provinciaal gebiedsprogramma te versnellen

Hoe eerder gegevens beschikbaar komen, hoe groter de kans dat ze meegenomen kunnen worden bij het bepalen van oplossingsrichtingen en maatregelen.

II.I.II Gebiedsontwikkeling is nodig in maatwerk

Het moge duidelijk zijn dat de thema's natuur, inclusief stikstof, water en klimaat op vele manier in elkaar grijpen en elkaar beïnvloeden. Ervaring kan worden opgedaan door in pilot-gebieden een koppeling te maken tussen natuur, stikstof, water, klimaat, biodiversiteit en andere doelen. In Parkstad-verband is reeds de afspraak gemaakt om voor de landelijke gemeenten Voerendaal, Simpelveld en Beekdaalen een aantal pilot gebieden te gaan verkennen.

II.I.III Zorg voor uitvoeringskracht in capaciteit en middelen

De benodigde transitie in het landelijk gebied is complex en omvangrijk. Om haar te doen slagen is een integrale aanpak essentieel. Dit betekent dat partijen vanuit diverse invalshoeken moeten samen werken om gemeenschappelijke doelen te bereiken.

Een dergelijk traject betekent dat de nodige inzet van menskracht en middelen nodig is om de diverse belangen op elkaar te kunnen afstemmen en om te komen tot uitvoering.

Belangrijk is om nog in 2022 de ambtelijke versie van de provinciale propositie richting het Rijk, in de vorm van het provinciaal gebiedsprogramma, gereed te hebben.

⁶⁶ Het project Water in Balans van Waterschap Limburg met stakeholders als de LLTB, richt zich op de aanpak van wateroverlast door het veranderend klimaat.

II.I.IV Vergemakkelijk/versnel het proces van vergunningverlening met betrekking tot uitvoeringsprojecten

Uitvoeringsprojecten, vanuit zowel overheden als andere actoren, worden soms geremd door stroperige vergunningstrajecten. Bekeken dient te worden waar en hoe dit gemakkelijker en sneller kan.

II.II Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel - Perspectief voor sectoren

II.II.I Algemeen

Van de aanbevelingen en vragen die het College van Gedeputeerde Staten van Limburg per brief d.d. 13 juli 2022, aan de Minister voor Natuur en Stikstof⁶⁷ heeft gegeven, willen wij de onderstaande punten nadrukkelijk onderstrepen en benadrukken:

- Duidelijkheid over huidige en toekomstige aankoopregelingen voor landbouw;
- Duidelijkheid over reductie-opgaven voor alle sectoren;
- Concrete afspraken met Vlaanderen en Duitsland over het bereiken van doelen.

II.II.II Grondgebonden veehouderij en vee in de wei

Niet om andere sectoren te na te doen, echter de melkveehouderij verdient in Zuid-Limburg speciale aandacht. Onder meer vanwege het belang van het behoud van grasland en koeien in de wei, ook vanuit toeristische aantrekkelijkheid bezien, is het nodig dat een duurzame melkveehouderij in Zuid-Limburg blijft bestaan, die opereert in harmonie met haar omgeving, op gezonde economische basis. Zoals de landbouw stelt in haar Toekomstvisie op de Zuid-Limburgse melkveehouderij⁶⁸, vormen bedrijfsontwikkelingsmogelijkheden een randvoorwaarde voor continuïteit naar de toekomst toe. In gemiddelde bedrijfsomvang is de vleesveehouderij in Zuid-Limburg kleiner dan de melkveehouderij, echter uit oogpunt van behoud van grasland is ook de vleesveehouderij in Zuid-Limburg een belangrijke sector. Nog gemiddeld kleiner in omvang en in aantal bedrijven, geldt dit ook voor de paardenhouderij en schapenhouderij.

II.II.III Transitie akkerbouw

Zoals aangegeven hebben de huidige ontwikkelingen ook invloed op de akkerbouw. Dit niet alleen op het gebied van natuur (stikstofbemesting), maar ook op het gebied van water en klimaat. Op dit gebied wordt sterk op innovatie ingezet. Zie verder onder 'I.III.III.III Klimaat – Stimuleer alternatieve teelten en teeltmethoden'.

II.II.IV Geef duidelijkheid over huidige en toekomstige aankoopregelingen voor de landbouw

Zoals hiervoor bij Hoofddoel natuur – stikstofreductie en bij Aanvullende Limburgse doelen – algemeen is aangegeven, zijn duidelijkheid en een garantie over een eventuele meer 'opbrengst' nodig ten aanzien van opkoopregelingen voor de landbouw. Onduidelijkheid leidt tot vertraging, onzekerheid en het niet kunnen verzilveren van kansen om natuurwinst te behalen.

II.II.V Geef duidelijkheid over reductie-opgaven voor alle sectoren

Reductie zal in diverse sectoren moeten plaatsvinden. De huidige maatschappelijke discussie gaat voornamelijk over de te realiseren reductie in de landbouw, echter ook bijvoorbeeld in de industrie bestaan forse opgaven⁶⁹. Het Kabinet heeft aangegeven begin 2023 te komen met indicatieve NOx-emissiereductiedoelen voor onder andere de sectoren industrie (en energie) en mobiliteit (inclusief wegverkeer, scheepvaart en luchtvaart)⁷⁰.

67 Mededeling gedeputeerde G. Gabriëls aan Provinciale Staten van Limburg inzake brief aan Minister van Natuur en Stikstof, 13 juli 2022

68 Groen als gras: toekomstvisie Zuid-Limburgse melkveehouders en LLTB, 16 juni 2022

69 Rijksoverheid: lijst met top 100 uitstoters ammoniak d.d. 19 april 2022 en lijst met top 100 uitstoters stikstofoxiden, 5 april 2022

70 Kamerbrief proces sectorbijdragen stikstof, 9 september 2022

II.II.VI Richt een stikstofloket in

De hele stikstofproblematiek is dermate complex dat het moeilijk is om overzicht te houden over alle doelstellingen en de elkaar snel opvolgende nieuwsberichten en ontwikkelingen. Het is ondoenlijk en niet efficiënt om bij alle afzonderlijke gemeenten specifieke kennis en expertise te organiseren, zaken op te volgen en voldoende capaciteit hiervoor vrij te maken.

Geadviseerd wordt om een provinciaal stikstofloket in te richten, waar zowel ondernemers als overheden als gemeenten met vragen terecht kunnen.

II.II.VII Maak concrete afspraken met België en Duitsland

Behalen van de Kritische Depositie Waarden in Nederland is alleen mogelijk indien ook in België en Duitsland een stikstofreductie plaats vindt. Ook voor het bereiken van doelen op het gebied van oppervlakte- en grondwaterkwaliteit is het belangrijk dat onze buurlanden maatregelen nemen. Het is nodig om elkaar te informeren over oplossingsrichtingen, maatregelen en effecten en concrete (samenwerkings) afspraken te maken. Programma's en projecten als Grenzeloos Bocagelandschap⁷¹ kunnen hierbij een verbinding vormen tussen partijen aan weerskanten van de grens. Ook een gebied als het Jekerdal zou een interessant pilot-gebied kunnen zijn, mogelijk vanuit het grensoverschrijdend Interregproject Grenspark Jeker & Maas.

II.II.VIII Ruimtelijke ontwikkeling in plaats van alleen ruimtelijke ordening

Via ruimtelijke ordening kunnen we ontwikkelingen reguleren. Via ruimtelijke ontwikkeling kunnen we ontwikkelingen stimuleren, bijvoorbeeld voor agrarische bedrijven die niet kiezen voor groei, maar middels neventakken levensvatbaar willen blijven en zodoende landschap en grasland in stand houden.

II.II.IX Richt een grondbank in

Zie 'Areaaluitbreiding'.

II.II.X Stimuleer nieuwe verdienmodellen voor de landbouw

De gewenste transitie van de landbouw is meer kansrijk indien zij is gestoeld op een ecologisch en economisch gezonde basis. Voor het verdienvermogen van agrarische bedrijven is het belangrijk dat er ruimte bestaat om nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen. Diverse stimuleringsregelingen zijn hiervoor reeds beschikbaar⁷². Echter het initiatief en de trekkende rol voor nieuwe verdienmodellen bij de landbouw ligt bij de sector zelf.

II.III Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel - Houdbare vergunningverlening

II.III.1 Zorg voor consistent overheidsbeleid

Met een consistent overheidsbeleid weten ondernemers en andere partijen waar zij aan toe zijn en kunnen zij keuzes voor de toekomst maken. Onderdeel van een consistent overheidsbeleid betreft het creëren van oplossingen voor de zogenaamde PAS-melders⁷³ die buiten hun schuld om nu zonder vergunning werken. Hiertoe kan de provinciale stikstofruimte in Limburg, vrijgekomen door deelname van bedrijven aan de MGA-opkoopregeling, worden ingezet. Dit aanhakend bij de Kabinetsbrief⁷⁴ van juli 2022.

De wijzigingen in habitattypen, binnen het recente Wijzigingsbesluit Habitatrichtlijngebieden⁷⁵, maakt het voor ondernemers in Zuid-Limburg en ook elders, moeilijker om te anticiperen, omdat de regelgeving voortdurend wijzigt.

71 Grenzeloos Bocagelandschap: een samenwerking tussen Belgische en Nederlandse gemeenten, in samenwerking met partijen vanuit onder meer landbouw, natuur en toerisme, waarbij het uitgangspunt is dat grensoverschrijdende uitdagingen vragen om een grensoverschrijdend antwoord.

72 Bijvoorbeeld Subsidieverordening Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2022 Provincie Limburg (POP3)

73 Rijksoverheid: toelichting PAS-melders

74 Rijksoverheid: brief Kabinet aan Tweede Kamer inzake 'Groen licht voor versnellingsplannen', 15 juli 2022

75 Natura 2000: Wijzigingsbesluit Habitatrichtlijngebieden, 25 november 2022

II.IV Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel - Leefbaarheid

II.IV.I Neem sociale, maatschappelijke en landschappelijke impact mee bij impactanalyses

Speciale aandacht bij de impactanalyse, van bijvoorbeeld het wegnemen van piekbelasters, verdient de sociale en landschappelijke impact. De door het Rijk te ontwikkelen leefbaarheidsindicator, die verwacht wordt rond mei 2023, komt in dat kader rijkelijk laat.

II.V Oplossingsrichtingen per aanvullend Limburgs doel - Landschappelijke kwaliteit

II.V.I Streef naar diversiteit en meervoudig ruimtegebruik

Diversiteit in het landschap is belangrijk. Het buitengebied herbergt vele functies, van natuur tot cultuurhistorie, van klimaatadaptatie tot recreatie, van landbouw tot biodiversiteit. Juist de verscheidenheid en afwisseling aan graslanden, graften, akkers, holle wegen, hoogstamboomgaarden, heggen en cultuurhistorische elementen maken het Zuid-Limburgse landschap uniek en geven het een grote aantrekkingskracht. Niet alleen voor de toeristen, maar vooral ook voor de inwoners van het gebied. Hierbij gaat het ook om afwisseling tussen meer productiegerichte landbouw en minder intensief grondgebruik, zoals bloem- en kruidenrijke weilanden, begraasd door koeien en bijvoorbeeld schapen. Willen we deze functies laten landen op de beperkt beschikbare oppervlakte, dan zullen we functies moeten combineren. We streven dan ook naar meervoudig ruimtegebruik.

Juist bij het streven naar diversiteit en meervoudig ruimtegebruik is het belangrijk om de identiteit en karakteristiek van het gebied te benadrukken, bijvoorbeeld middels lokale productie en afzet van streekproducten in korte ketens. Op dit gebied zijn er reeds diverse initiatieven ontwikkeld en zijn er samenwerkingsprojecten opgezet⁷⁶. Hierbij gaat het overigens vaak verder dan alleen het thema streekproducten. Het gaat ook om de verbondenheid van ondernemers met het landschap.

⁷⁶ Voorbeeld van initiatieven zijn: Regionaal Voedselsysteem Zuid-Limburg, Met Fruit Erop Uit en Streekproducten Limburg.

Colofon

Product: Deze notitie betreft de visie op hoofdlijnen van de samenwerkende Zuid-Limburgse gemeenten, op de transitie van het landelijk gebied, met de actuele stikstofdiscussie als directe aanleiding

Datum: 8 december 2022

Samenstelling: Gemeente Beekdaelen

Contact: Léon Jongen

Informatie: gemeente@beekdaelen.nl
www.beekdaelen.nl